Aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling

Hoe zijn deze geweldthema's verwerkt in de onderwijsprogramma's van sociaal-agogische, pedagogische, psychologische, zorg- en onderwijsopleidingen? Een inventarisatie.

Auteur(s)
Ina van Beek
Marij Bosdriesz
Marjolein Knaap
Dineke Korfker
Ilona Meuwissen
Lidy-Marie Ouwehand
Bette Scholten
Rosèl Stevens
Oka Storms
Remy Vink

Tekstredactie
Wybo Vons Journalistieke Producties BV, Hilversum

Nederlands Jeugdinstituut
Catharijnesingel 47
Postbus 19221
3501 DE Utrecht
Telefoon 030 - 230 63 44
Website www.nji.nl
E-mail i.meuwissen@nji.nl

Utrecht, 2013

Inhoudsopgave

Nederlands Jeugd instituut

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Wie met kinderen en jongeren werkt, kan worden geconfronteerd met huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarom hebben professionals in de gezondheidszorg, hulpverlening en het onderwijs een belangrijke rol in het aanpakken van deze problematiek. Cruciaal is dat zij weten op welke signalen zij moeten letten en wat zij daar vervolgens mee moeten doen. Dat kan alleen als aankomende beroepsbeoefenaren die met kinderen en jongeren gaan werken al tijdens hun opleiding leren hoe zij bij signalen die duiden op huiselijk geweld en/of kindermishandeling adequaat moeten handelen.

Dat opleidingen een belangrijke rol spelen bij het wegnemen van handelingsverlegenheid werd onder meer bevestigd door onderzoek van de Commissie Samson, die zich bezighield met een specifieke vorm van kindermishandeling: seksueel misbruik. Deze commissie bracht in haar rapport de handelingsverlegenheid van professionals in verband met het feit dat er in de initiële opleidingen die relevant zijn voor de jeugdzorg onvoldoende aandacht bestaat voor kindermishandeling, seksueel misbruik, seksualiteit en seksuele ontwikkeling in het algemeen.

Eerdere onderzoeken van TNO, het Nederlands Jeugdinstituut (NJi) en MOVISIE (2007) en NJi (2012) onderstrepen deze bevinding. Ook hieruit bleek dat er in verschillende opleidingen te weinig aandacht is voor beide geweldsthema's. MOVISIE en het NJi agendeerden naar aanleiding hiervan het thema 'leren signaleren' om het signaleren van kindermishandeling en huiselijk geweld in de initiële opleidingen een impuls te geven.

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) werd in 2012 op dit terrein de stand van zaken opgemaakt voor de medische opleidingen. De resultaten hiervan zijn onder leiding van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) besproken. Ook werd een werkgroep opgezet die zich nu richt op het competentieprofiel en de implementatie van aanpassingen in de medische opleidingen.

In 2013 stelde het Ministerie van VWS het plan van aanpak 'Aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties in opleidingen' op. Doel van dit plan is meer aandacht voor dit onderwerp te genereren in sociaal-agogische, pedagogische, psychologische, zorg- en onderwijsopleidingen. Deze opleidingen vallen onder de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (Wet meldcode) die sinds juli 2013 van kracht is. In het kader van deze nieuwe wet moeten onderwijsinstellingen niet alleen beschikken over een meldcode, maar zijn zij ook verplicht om kennis en gebruik van die meldcode binnen de eigen organisatie te bevorderen.

Om meer zicht te krijgen op de wijze waarop de genoemde opleidingen aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, verstrekte het Ministerie van VWS aan NJi, TNO, M&O-groep en MOVISIE de opdracht een landelijk inventarisatie uit te voeren. Omdat een deel van de betreffende opleidingen al eerder is onderzocht, fungeerde deze inventarisatie daar als monitor. Om in de toekomst ook de ontwikkelingen bij de overige opleidingen te kunnen meten, is deze inventarisatie als monitor opgezet.

Door dit inventariserend onderzoek is inzichtelijk gemaakt op welke wijze er in de betreffende opleidingen aandacht wordt besteed aan huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarnaast is

duidelijk geworden in hoeverre deze thema's structureel zijn ingebed in de opleidingscurricula. In dit rapport staat het verslag van dit inventariserend onderzoek met de bijbehorende resultaten, conclusies en aanbevelingen.

1.2 Vraagstelling

De inventarisatie bij de initiële opleidingen op het terrein van maatschappelijke dienstverlening en onderwijs is uitgevoerd om antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- Op welke manier besteden de opleidingen aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling?
- In hoeverre zijn deze thema's een vast onderdeel van het curriculum?
- Hoe worden deze thema's in het onderwijs aangeboden?
- In hoeverre wordt er in het opleidingsaanbod aandacht besteed aan het signaleren, melden, hulpverlenen en bespreekbaar maken van deze thema's?
- Wat is nodig om deze thema's structureel op te nemen in de curricula?
- Wat zijn (eventuele) gewenste verbeteringen in het aanbod?

2. Onderzoeksmethode en rapportage

2.1 Methode en procedure

Werving en selectie
De data voor de monitor zijn verzameld door NJi, TNO, M&O-groep en MOVISIE. Dankzij de samenwerking tussen deze organisaties was sprake van een brede dekking in expertise en netwerken in verschillende sectoren en van een cumulatie van kennis en relatiebeheer met de betreffende opleidingen. Bij het vinden van geschikte respondenten is samengewerkt met verschillende koepelorganisaties, zoals de Vereniging van Universiteiten (VSNU), Interdisciplinaire Commissie Lerarenopleidingen (ICL), Vereniging van Hogescholen (voorheen HBO-raad), MBO-Raad en Calibris.

Instrument
De monitor is uitgevoerd aan de hand van een (digitale) vragenlijst (bijlage 1). De onderzoeksopzet sluit tevens aan bij eerder onderzoek. Hierdoor is eerder opgedane onderzoekservaring optimaal benut en kunnen de resultaten optimaal met elkaar worden vergeleken.

Procedure
De dataverzameling is verkregen door middel van een telefonische enquête aan de hand van een voor-gestructureerde digitale vragenlijst. Uit eerder onderzoek bleek namelijk dat telefonische interviews in combinatie met een voor-gestructureerde digitale vragenlijst de beste resultaten opleverden. De respondenten zijn telefonisch benaderd met het verzoek om deelname. Waar mogelijk is hierbij meteen een afspraak gemaakt voor het telefonisch interview. De vragenlijst is daarop met een begeleidende brief (bijlage 2) aan de respondenten toegestuurd ter voorbereiding en structurering van het gesprek. De vragenlijst is vervolgens tijdens het interview door de onderzoekers ingevuld in een digitaal dataverzamelingsprogramma om zoveel mogelijk eenduidigheid in de wijze van rapportage te verkrijgen en bij onduidelijke antwoorden te kunnen doorvragen.

2.2 Onderzoeksgroep

De monitor is uitgevoerd bij de volgende opleidingen:

Sociaal-agogische opleidingen
HBO:
- Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD)
- Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH)
- Pedagogiek
- Social Work

MBO:
Opleidingen uit de sector Zorg, Welzijn en Sport: de niveaus 3 & 4
- Maatschappelijke zorg
- Pedagogisch werk
- Sociaal-cultureel werk
- Sociaal-maatschappelijk dienstverlening
- Centraal Instituut Opleiding Sportleiders (CIOS)

Onderwijsopleidingen:
WO:
- Universitaire PABO
- Lerarenopleidingen eerstegraads

HBO:
- PABO
- Lerarenopleidingen tweedegraads
- OSO Opleidingen Speciale Onderwijszorg - HBO Master SEN (Special Educational Needs)

MBO:
- Onderwijsassistent

Sociaal-wetenschappelijke opleidingen:
- Psychologie, met diverse specialisaties in masterfase en post-masterfase als kinder- en jeugdpsychologie
- Pedagogische Wetenschappen, met diverse specialisaties in masterfase en post-masterfase als Orthopedagogiek, Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken (MOV) en Orthopedagoog-generalist

2.3 Leeswijzer

Dit rapport begint met een samenvatting van de onderzoeksresultaten. Daarna volgen drie deelrapportages: een rapportage over de sociaal-agogische HBO- en MBO-opleidingen; een rapportage over de WO-, HBO- en MBO-onderwijsopleidingen; en een deelrapportage over de sociaal-wetenschappelijke opleidingen. Binnen deze sectoren is per opleiding gerapporteerd. Hierbij is steeds dezelfde indeling gehanteerd.

Elke deelrapportage begint met een toelichting op de gegevens van de onderzochte opleidingen en de respons. Daarop volgt de inhoudelijke uitwerking van de onderzoeksresultaten met een beschrijving van de actuele stand van zaken. Daarbij zijn voor deze monitor vier onderwerpen uitgelicht:
1. De meldcode, huiselijk geweld, kindermishandeling en seksuele gezondheid. Welke plaats is hiervoor ingeruimd in de curricula? En wat betekent dat voor de competenties van studenten?
2. Vervolgens worden enkele specifieke onderwerpen toegelicht, zoals de na- en bijscholingsbehoeften van docenten en de behoefte en het gebruik van e-learning.
3. Daarna is een schets van de toekomstverwachting opgenomen, waarbij wordt aangegeven hoe de opleidingen de komende jaren aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling willen besteden.
4. Elke deelrapportage wordt afgerond met enkele conclusies en aanbevelingen op basis van de inventarisatie.

Dit rapport besluit met algemene conclusies en aanbevelingen.

3. Samenvatting

Bij de invulling van de curricula laten onderwijsinstellingen zich leiden door de vraag wat de professional nodig heeft voor een goede uitoefening van het beroep. Curricula worden ontwikkeld in overleg met werkgevers, koepelorganisaties, beroepsorganisaties en het afnemende veld. Op deze manier wordt per sector en per opleiding in overleg afgesproken hoe de aandacht voor maatschappelijk thema's in het curriculum worden opgenomen. De wijze waarop een curriculum tot stand komt verschilt dus per sector. Daarnaast hebben docenten veel vrijheid om hun lessen in te vullen. Er is dus sprake van een grote mate van vrijheid om curricula in te vullen, leidend tot een grote variëteit. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat er sprake is van een grote diversiteit in aanbod in de verschillende sectoren en opleidingen.

Positief is dat vrijwel alle onderzochte opleidingen aandacht besteden aan de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling. Dat betekent een verbetering ten opzichte van de situatie in 2007. Er zijn echter grote verschillen in de mate waarin en de wijze waarop de thema's in de onderzochte opleidingen aangeboden worden. Maar daarbij moet opgemerkt worden dat er nog niet of nauwelijks sprake is van structurele verankering in het curriculum en niet in alle opleidingen wordt aandacht besteed aan de Wet meldcode. Daardoor kan niet met zekerheid gezegd worden dat studenten die deze opleidingen hebben gevolgd voldoende zijn toerust om kindermishandeling en huiselijk geweld te signaleren en adequaat te handelen. Deze monitor heeft bij de verschillende opleidingen wel geleid tot meer bewustwording van het belang van een structureel onderwijs met betrekking tot de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling.

In deze monitor is ook specifiek gevraagd naar het thema seksuele gezondheid. Een overgrote meerderheid van de opleidingen besteedt aandacht aan seksuele gezondheid in opleidingen. Onderwijs hierover wordt echter met name gegeven in het kader van de algemene gezondheid. Het aantal opleidingen dat onderwijs biedt over seksuele gezondheid in het kader van (preventie van) huiselijk geweld en/of kindermishandeling is flink lager en mag dus meer aandacht krijgen.

HBO sociaal-agogische opleidingen
Zowel huiselijk geweld als kindermishandeling komen in vrijwel alle responderende opleidingen aan bod. De verschillen tussen de soorten opleidingen (MWD, SPH, Pedagogiek en Social Work) zijn wat dit betreft klein. In het onderwijs worden huiselijk geweld en kindermishandeling veelal in samenhang onderwezen, omdat ook in de praktijk een sterke samenhang bestaat tussen beide thema's. Vrijwel alle sociaal-agogische opleidingen besteden aandacht aan de Wet meldcode. Opleidingen onderschrijven het belang van kennis over deze thema's voor jonge professionals in het veld. Dit wil echter niet zeggen dat alle studenten die afstuderen ook daadwerkelijk beschikken over relevante kennis en vaardigheden op dit terrein. Verdiepend onderwijs over huiselijk geweld en kindermishandeling wordt namelijk vooral aangeboden in keuzevakken en specifieke uitstroomprofielen. Enkele opleidingen zijn van plan de thema's in de (nabije) toekomst meer in te gaan bedden in de verplichte vakken voor alle studenten. Inhoudelijke ondersteuning en bijscholing van docenten wordt hierbij wenselijk gevonden.

MBO sociaal-agogische opleidingen
Door de lage respons van deze opleidingen is geen representatief beeld te geven van deze sector. Vooralsnog is alleen iets te zeggen over de opleidingen Pedagogisch werk - kinderopvang. Deze opleidingen besteden in beperkte mate aandacht aan de Wet meldcode. Vrijwel elke opleiding zegt aandacht te besteden aan de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling. Het onderwerp kindermishandelingis veelal beter ingebed dan huiselijk geweld. Het aantal uren dat hiervoor is

ingeruimd is echter gering. Structurele aandacht voor beide geweldsthema's is er nog onvoldoende. De competenties bij huiselijk geweld en kindermishandeling richten zich met name op signalering en informatieverspreiding. Handelen en hulpverlenen vallen namelijk niet onder de verantwoordelijkheden van de MBO-professional. De opleidingen geven aan dat zij de studenten slechts een eerste basis bieden voor deze thema's. De echte ontwikkeling van de aanstaande professionals op dit terrein is momenteel afhankelijk van de praktische setting waarin zij na hun opleiding gaan werken. Om een sluitend totaalbeeld van de MBO-sector Zorg, Welzijn en Sport te verkrijgen, heeft in het najaar van 2013 is samenwerking met de MBO raad een vervolg op de dataverzameling plaatsgevonden. Hierdoor is dit rapport later opgeleverd dan in eerste instantie gepland was. Deze extra dataverzameling heeft echter niet de extra input opgeleverd die nodig was. Hierdoor kan helaas geen totaal beeld van de MBO-opleidingen worden gegeven. De thema's huiselijk geweld en kindermishandeling hebben al een meer concrete plaats gekregen in de kwalificatiedossiers voor de nieuwe kwalificatiestructuur. Deze wordt verplicht ingevoerd in 2016.

Opleidingen tot leraar basisonderwijs

Alle responderende opleidingen zeggen aandacht te besteden aan kindermishandeling. Huiselijk geweld komt vrijwel alleen aan de orde indien kinderen daar getuige van zijn - wat formeel echter onder de definitie van kindermishandeling valt. De aandacht voor beide thema's is over het algemeen minimaal en bereikt niet altijd alle studenten. De Wet meldcode krijgt nog in vrijwel geen van deze opleidingen aandacht. Beginnende leerkrachten zijn hierdoor op dit vlak niet altijd goed voorbereid op de beroepspraktijk. Een overvol curriculum wordt hiervoor als belangrijkste reden genoemd. Door dit onderzoek zijn een aantal PABO's echter meer doordrongen geraakt van het belang van deze thema's, wat in een aantal gevallen tot concrete plannen heeft geleid.

WO- en HBO-lerarenopleidingen voortgezet onderwijs

Bij de WO- en HBO-lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs ligt de prioriteit in het curriculum bij (vak)didactiek, onderwijskunde en pedagogiek. Dit is de hoofdreden dat in deze opleidingen niet en in enkele gevallen nauwelijks ruimte in het curriculum wordt vrijgemaakt voor huiselijk geweld en kindermishandeling. Men acht deze thema's van belang, maar tegelijkertijd vindt men ze te specifiek voor het curriculum. Wel krijgen de studenten in meer algemene zin incidenteel onderwijs over de zorgstructuur in scholen en het signaleren van probleemgedrag. In slechts een paar opleidingen wordt aandacht besteed aan de Wet meldcode. De opleidingen die meer en/of structureel aandacht willen besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling hebben ook behoefte aan bijscholing van docenten over de meldcode en signalering van geweldsproblematiek.

Sociaal-wetenschappelijke opleidingen: Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

De aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling verschilt per universiteit. De thema's zijn meestal niet structureel opgenomen in het curriculum, waardoor bespreking afhangt van de persoonlijke inzet van docenten. Bij de opleiding Pedagogische Wetenschappen wordt zowel aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling, als aan de Wet meldcode besteed. Bij de opleiding Psychologie is er breed aandacht voor het thema kindermishandeling, minder voor huiselijk geweld en vooralsnog geen aandacht voor de Wet meldcode. Omdat men huiselijk geweld en kindermishandeling niet ziet als pathologie is de aandacht hiervoor bij Psychologie beperkt in vergelijking met de opleiding Pedagogiek. Weliswaar bestaat de bereidheid om de onderwijsprogramma's aan te passen aan maatschappelijk thema's, maar de mogelijkheden hiervoor zijn uitermate beperkt in het volle curriculum. Verder wordt aangegeven dat wetenschappelijke opleidingen zich beperken tot het overdragen van theoretische kennis; van afgestudeerden wordt verwacht dat zij zich naderhand in de beroepspraktijk zelfstandig verder ontwikkelen. Dat geldt ook voor het omgaan met deze geweldthema's.

4. Deelrapportage 1 Sociaal - agogische opleidingen

In deze eerste deelrapportage staan de initiële sociaal-agogische opleidingen centraal. De inventarisatie is gehouden onder:

- Hoger sociaal-agogische opleidingen (paragraaf 4.1), en
- MBO sociaal-agogische opleidingen: middelbare beroepsopleidingen in de sector Zorg, Welzijn en Sport (paragraaf 4.2).

In de volgende paragrafen zijn de onderzoeksresultaten, conclusies en aanbevelingen per opleidingsniveau beschreven.

4.1 Onderzoeksresultaten hoger sociaal agogische opleidingen

4.1.1 Gegevens over de opleidingen en respons

'Vele takken, één stam'

Bij de hoger sociaal-agogische opleidingen worden studenten opgeleid om in de complexe maatschappelijke werkelijkheid als beginnend professional aan de slag te gaan. De sector Hoger Sociaal Agogische Onderwijs (HSAO) heeft in 2008 haar domeincompetenties herijkt. Dit staat beschreven in het document *'Vele takken, één stam'*. Het document geeft antwoord op de vraag waartoe de Nederlandse sociaal-agogische bachelor opleidingen zijn opgezet. Zo fungeert dit document mede als inhoudelijk kader voor de sociaal-agogische opleidingen. Landelijke opleidingsoverleggen kunnen binnen dit kader aan de slag om beroepsprofielen (en andere relevante zaken) te herijken.

Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker

In nauwe samenwerking met het werkveld is het Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker ontwikkeld (HSAO 2010). Dit gebeurde in het kader van het Actieplan professionalisering in de jeugdzorg, dat in 2007 van start ging en inhoudelijk aansluit op het hierboven genoemde document 'Vele takken, één stam' (2008). Studenten die voor dit uitstroomprofiel kiezen krijgen een 'registratie jeugdzorgwerker'. Deze registratie is nu nog vrijwillig, maar wordt vanaf 2016 verplicht. Veel sociaal-agogische opleidingen die voor deze monitor zijn gesproken, zijn onlangs met dit uitstroomprofiel gestart of bieden studenten vanaf schooljaar 2013/2014 de mogelijkheid aan dit uitstroomprofiel te kiezen. Omgaan met vermoedens van geweld in huiselijke kring is als specifieke competentie in het profiel opgenomen (HSAO, 2010: 2C).

Sociaal-agogische opleidingen

De opleiding MWD leidt op tot maatschappelijk werker. Deze professional zet zich in voor de verbetering van het sociaal functioneren van mensen door methodisch te werken met deze personen en betrokkenen uit hun netwerk.

De opleiding SPH leidt op tot sociaalpedagogische hulpverlener. Deze professional helpt mensen - van jong tot oud - hun leven weer zo zelfstandig mogelijk in te richten.

De opleiding Pedagogiek leidt op tot professionals die individuele hulp- en begeleidingsvragen van kinderen, jongeren, ouders, docenten en andere opvoeders kunnen beantwoorden.

De opleiding Social Work bestaat uit een combinatie van de deze sociaal-agogische opleidingen en wordt als relatief nieuwe opleiding op twee plekken in het land aangeboden (HSAO, 2008).

Respons
In overleg met de opdrachtgever en de Vereniging van Hoge Scholen is ervoor gekozen om de volgende HSAO opleidingen bij de monitor te betrekken: de bachelor opleidingen Maatschappelijk werk en dienstverlening (MWD), Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH), Pedagogiek en de brede bachelor opleidingen Social Work. Elf van de vijftien MWD opleidingen werkten mee aan het onderzoek (respons: 73%); negen van de vijftien SPH opleidingen (respons: 60%); zeven van de tien Pedagogiek opleidingen (respons: 70%); en beide Social Work opleidingen (respons: 100%). In totaal zijn 32 personen geïnterviewd voor de monitor. Van enkele opleidingen zijn contactpersonen van verschillende vestigingen geïnterviewd. De respondenten hadden de volgende functies: management, onderwijskundig medewerker, docent, opleidings- of studiecoördinator.

4.1.2 Stand van zaken

Nagenoeg elke opleiding besteedt aandacht aan huiselijk geweld, kindermishandeling en de Wet meldcode. Enerzijds wordt dit als iets vanzelfsprekends beschouwd: het werkveld waarvoor studenten worden opgeleid, vraagt immers om professionals die het nodige afweten van deze thema's. Ze kwamen en komen derhalve in diverse opleidingen altijd aan bod en krijgen nu nog explicieter aandacht door de herijkte domeincompetenties (HSAO 2008). Anderzijds wordt hiervoor ook de actualiteit genoemd. De invoering van de Wet meldcode en de bevindingen van de Commissie Samson hebben de opleidingen een extra impuls gegeven om meer aandacht te besteden aan beide geweldthema's.

Aandacht voor de Wet meldcode
Vrijwel alle sociaal-agogische opleidingen besteden aandacht aan de Wet meldcode die sinds 1 juli 2013 van kracht is. Slechts bij één Pedagogiek opleiding komt de meldcode nog niet aan bod; deze opleiding verkeert in de startfase en moet verder worden ontwikkeld.
Het onderwijs over de meldcode vindt (voornamelijk) generiek plaats. De theoriecolleges, vakken en minoren waarin de meldcode wordt behandeld, kunnen in drie categorieën worden onderverdeeld:
- specifiek onderwijs over huiselijk, seksueel geweld en kindermishandeling;
- onderwijs over recht en wetgeving, waarvan de meldcode deel uitmaakt;
- onderwijs over vaardigheden en hulpverlening, zoals pedagogische hulpverlening, werken in het gedwongen kader en praten met jongeren.

Bij de HZ University of Applied Sciences krijgen de studenten bijvoorbeeld de opdracht om te kijken of de meldcode op de stageplek is geïmplementeerd; en zo ja, hoe professionals er in de praktijk mee werken. Twee jaar geleden heeft de Christelijke Hogeschool Ede het initiatief genomen een kenniscentrum huiselijk geweld op te starten. Docenten van diverse afdelingen van de betreffende hogeschool zitten regelmatig om de tafel met politie, AMK, SHG en andere relevante organisaties. Gezamenlijk bespreken zij centrale vragen over onderlinge afstemming en samenwerking. Onlangs is hierover een dvd uitgebracht: 'Werken met de meldcode'. Bij de dvd is een handleiding gemaakt voor een scholingsprogramma, bedoeld voor iedereen die met de meldcode gaat werken.

Aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling
Huiselijk geweld en kindermishandeling komen in vrijwel alle opleidingen aan bod. De verschillen tussen de opleidingen zijn wat dit betreft klein. In het onderwijs worden de thema's veelal in samenhang onderwezen, omdat er in de praktijk een sterke samenhang tussen bestaat.
In het onderwijs over huiselijk geweld gaat het vooral over (ex-)partnergeweld, seksueel geweld in huiselijke kring en eergerelateerd geweld. In mindere mate komen ook andere zaken aan bod, zoals ouderenmishandeling, oudermishandeling, vrouwelijke genitale verminking en huwelijksdwang. Bij Pedagogiek wordt door wat minder opleidingen aandacht besteed aan deze laatste thema's. De

respondenten geven aan dat deze onderwerpen vaak zijdelings aan bod komen en dat er meer verdieping wenselijk zou zijn.
Kindermishandeling komt in alle opleidingen aan bod. De verschillende vormen van kindermishandeling worden door de opleiding als geheel gezien, vergelijkbaar met de verschillende vormen van huiselijk geweld. Bij vrijwel alle opleidingen wordt dan ook onderwezen in alle vormen van kindermishandeling. Bij de Pedagogiek opleidingen ligt het voor de hand dat de focus op kindermishandeling en huiselijk geweld ligt, omdat de aandacht inhoudelijk is gericht op de eerste achttien levensjaren.

Redenen
De opleidingen besteden bewust aandacht aan deze thema's, omdat zij de aankomende professionals optimaal willen toerusten op het werkveld, aldus de respondenten. Sommige opleidingen hebben een samenwerkingsverband of overleg met het werkveld, anderen werken met docenten die tevens maatschappelijk werker zijn.
Windesheim Flevoland heeft bijvoorbeeld een convenant met gemeente Almere. Bij de oprichting van Windesheim Flevoland is afgesproken dat de problematiek die in de omgeving speelt, aandacht krijgt in de opleidingen. Zo zijn er bijvoorbeeld in Almere - meer dan in andere middelgrote steden - multiproblemgezinnen en jonge moeders.

Plaats in het curriculum
Hoewel de opleidingen bewust en gemotiveerd aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, zijn er enkele kanttekeningen te plaatsen bij de wijze waarop dat gebeurt. Niet alle afgestudeerde studenten hebben namelijk kennis opgedaan over huiselijk geweld en kindermishandeling. Dit hangt vooral samen met de plaats van deze thema's in het curriculum.

'Als je met kinderen werkt zal je als aankomend professional getraind moeten worden op signalen van kindermishandeling.'

Onderwijs over de thema's wordt bij het merendeel van de opleidingen structureel, facultatief - bijvoorbeeld als keuzeonderdeel - en ad hoc aangeboden. Hierdoor krijgen vrijwel alle studenten iets te horen over huiselijk geweld en/of kindermishandeling, in de vorm van een vak of als casuïstiek.
De wijze waarop de thema's specifiek of generiek worden aangeboden verschilt nogal. Sommige opleidingen werken met keuzevakken specifiek over huiselijk geweld. Andere opleidingen verweven de onderwerpen in het generieke aanbod, bijvoorbeeld in een minor 'multiproblem gezinnen'. Of het signaleren van kindermishandeling komt aan de orde binnen een vak waarin de problematische ontwikkeling van een kind wordt behandeld.
Daarnaast krijgt de geweldsproblematiek ad hoc aandacht. Bijvoorbeeld door de inbreng van casuïstiek tijdens stages. Ook wordt ingesprongen op de actualiteit. Bijvoorbeeld in de vorm van actualiteitencolleges over de bevindingen van de Commissie Samson of de nieuwe Wet meldcode.
Al met al geven 22 opleidingen structureel onderwijs over huiselijk geweld; bij 27 opleidingen geldt hetzelfde voor kindermishandeling. Hierdoor kan gesteld worden dat studenten die structureel onderwijs volgen een eerste kennismaking met deze thema's krijgen. Verdere verdieping vindt vooral binnen de specifieke keuzeonderdelen en uitstroomprofielen plaats. Binnen 26 opleidingen komt huiselijk geweld aan bod binnen keuzeonderdelen; voor kindermishandeling geldt dat voor 25 opleidingen. Niet in alle uitstroomprofielen vormen de thema's een vast onderdeel. Dit leidt tot grote verschillen in kennis over deze thema's tussen afgestudeerden aan dezelfde opleiding.

'Alleen de studenten die de training huiselijk geweld en kindermishandeling volgen zijn toegerust, nu willen we dat doorvoeren voor alle studenten.'

Door deze wisselende invulling van de opleidingen en de grote diversiteit in leerpaden van studenten is er is geen eenduidig beeld te geven over het aantal uren dat studenten in deze opleidingen besteden aan geweldsproblematiek.

Competenties
De bevraagde competenties in het onderzoek zijn gebaseerd op het competentieprofiel 'Geweld leren signaleren en (be)handelen', ontwikkeld in samenwerking met werkgevers, brancheorganisaties, beroepsverenigingen en cliëntenorganisaties (NJi, MOVISIE 2009). De nadruk hierbij ligt in de opleidingen op het overdragen van kennis over het signaleren, handelen en samenwerken, zowel bij huiselijk geweld als kindermishandeling. Evalueren komt minder aan bod. Ook hier geldt weer dat een deel van deze competenties alleen bij keuzevakken of bepaalde uitstroomprofielen aan bod komt.

'Verschillende opleidingen bieden een minor of toolkit huiselijk geweld en/of kindermishandeling aan, zoals Avans Hogeschool, Christelijke Hogeschool Ede, Hogeschool Leiden, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, HZ University of Applied Sciences en Zuyd Hogeschool.'

Tijdens werkcolleges wordt er geoefend met rollenspellen. Daarnaast kunnen vaardigheden ook in de praktijk - tijdens stages - worden getraind. Hierdoor krijgen de studenten volgens een deel van de respondenten tijdens de opleiding een gedegen basis mee, waarop zij als professional kunnen voortbouwen. Hoewel een aanzienlijk deel van de opleidingen aangeeft aandacht te hebben voor het trainen van vaardigheden, gebeurt dit in de praktijk lang niet altijd, aldus een deel van de respondenten.

**In het onderwijs over huiselijk geweld en kindermishandeling betrekt Saxion Enschede het effect van de eigen socialisatie en eigen vorming: studenten reflecteren onder andere op eigen ervaringen.
Studenten waarderen dit, omdat ze zo aangesproken worden als lerend professional. Uiteindelijk moeten zij zo huiselijk geweld bespreekbaar kunnen maken.**

4.1.3 Specifieke onderwerpen

Behoefte aan bijscholing
Het merendeel van de opleidingen geeft aan op dit terrein behoefte te hebben aan bijscholing voor de docenten (23 van de 32 opleidingen), vooral in de vorm van een cursus, training of workshop. Een deel van de opleidingen vindt ook een website, nieuwsbrief en e-learning hiervoor geschikt. Een website zou als centraal punt kunnen dienen voor betrouwbare informatie. Andere bijscholingsmogelijkheden die worden genoemd zijn een studiedag of docentenstage. Intervisie wordt nauwelijks genoemd.
Als inhoudelijke onderwerpen die tijdens de bijscholing aan bod kunnen komen noemen de respondenten: ouderenmishandeling, seksueel geweld en seksueel misbruik, het bespreekbaar maken van en het omgaan met taboeonderwerpen waaronder eergerelateerd geweld, huwelijksdwang en vrouwelijke genitale verminking. Daarnaast zouden docenten ook geïnformeerd kunnen worden over actuele ontwikkelingen, zoals het werken met de meldcode en nieuwe methoden of interventies.
Opleidingen die geen behoefte hebben aan bijscholing geven aan dat zij zelf al veel kennis in huis hebben (9 van de 32). Bijvoorbeeld in de vorm van een eigen kenniscentrum, door docenten met veel expertise die collega's kunnen 'voeden', of vanwege nauwe samenwerkingsrelaties met het werkveld. Desondanks geeft een aantal van deze opleidingen aan geïnteresseerd te zijn in vernieuwende aanpakken die relevant zijn voor het werkveld.

Bij een van de opleidingen lopen alle docenten één week per jaar stage in de praktijk. Deze opleiding heeft goede contacten met maatschappelijke organisaties en collega's in het veld.

E-learning

Van de 32 opleidingen maken er acht gebruik van e-learning in het onderwijs aan studenten. Met name de e-learning van The Next Page is bekend. Bij een aantal opleidingen is e-learning onbekend of is het op dit moment niet aan de orde. Opleidingen zien echter ook drempels bij het gebruik van e-learning. Een deel van de opleidingen vindt e-learning ongeschikt voor deze thema's. Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn volgens hen gevoelige onderwerpen die face to face besproken moeten worden. Daarnaast worden ook de kosten van e-learning als een drempel ervaren.

Seksuele gezondheid

In dit onderzoek is specifiek gevraagd naar seksuele gezondheid. De meeste opleidingen besteden hier aandacht aan in de opleiding (27 van de 32 opleidingen). Met name leeftijds-adequate seksuele ontwikkeling, seksuele weerbaarheid, en seksuele opvoeding komen daarbij aan bod, vooral in het kader van onderwijs over de algemene gezondheid. Slechts bij een klein aantal opleidingen wordt seksuele gezondheid onderwezen in het kader van (preventie) van huiselijk geweld en/of kindermishandeling. Een deel van de opleidingen verwerkt onderwijs over dit thema in een themaweek of in een specifiek vak over seksualiteit en intimiteit.

4.1.4 Plannen voor de toekomst

Meer aandacht voor geweldsproblematiek

Een groot deel van de opleidingen is van plan meer aandacht te gaan besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling in de opleiding (huiselijk geweld 19 van de 32 opleidingen; kindermishandeling 20 van de 32). Iets meer dan de helft van deze opleidingen wil hier al komend studiejaar mee starten, de overige opleidingen in de fase daarna. Het merendeel van de opleidingen wil in algemene zin meer aandacht gaan besteden aan deze overkoepelende thema's. Bij huiselijk geweld met name aan onderwerpen waaraan ook nu al de meeste aandacht uitgaat, zoals (ex-) partnergeweld, eergerelateerd geweld en seksueel geweld in huiselijke kring. Bij kindermishandeling ligt de focus vooral bij seksueel misbruik.

'Binnen onze opleiding is het kwartje wel gevallen! Het belang meer aandacht te besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, wordt mede door de Commissie Samson en actuele ontwikkelingen in de samenleving door steeds meer opleidingen erkend.'

Het Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker wordt regelmatig genoemd als inhoudelijk kader om de aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling komend studiejaar te vergroten. Opleidingen die hier geen extra aandacht aan gaan besteden, zeggen dat zij op dezelfde manier als nu aandacht aan deze thema's blijven besteden.

Een deel van de respondenten ziet het als uitdaging voor de komende jaren om de onderwerpen huiselijk geweld en kindermishandeling te verwerken in het verplichte algemene aanbod, zodat alle studenten dezelfde basiskennis meekrijgen over huiselijk geweld en kindermishandeling. Een deel van de opleidingen is hier actief mee bezig.

Een lastig punt is de overvraging van de opleidingen, aldus een deel van de respondenten. De opleidingen hebben veel onderwerpen waaraan zijn aandacht moeten besteden. Omdat nu eenmaal niet alles kan worden behandeld, moeten hierbij scherpe afwegingen worden gemaakt. Wat moeten studenten nu leren om startbekwaam van start te kunnen? En wat kunnen ze na hun opleiding in de praktijk als beginnende professional leren?

4.1.5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- Vrijwel alle hoger sociaal-agogische opleidingen besteden aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling.
- Het merendeel van deze opleidingen biedt onderwijs over deze thema's in samenhang aan. Dit is een verandering ten opzichte van de situatie in 2007.
- Er zijn weinig verschillen in de manier waarop de thema's aan bod komen in de hoger sociaal-agogische opleidingen MWD, SPH, Pedagogiek en Social Work.
- Bij huiselijk geweld wordt veelal een keus gemaakt om slechts een klein aantal vormen hiervan te behandelen; er wordt bijvoorbeeld nauwelijks onderwijs gegeven over ouderenmishandeling.
- Huiselijk geweld en kindermishandeling komt vaak aan bod in keuzevakken, minors of uitstroomprofielen. Hierdoor doen niet alle studenten voldoende kennis op over deze onderwerpen, terwijl ze er in het werkveld wel mee te maken kunnen krijgen.
- Bij het verwerven van de benodigde competenties ligt de nadruk meer op kennis dan op vaardigheden.
- De meeste respondenten geven aan dat docenten behoefte hebben aan bijscholing op dit terrein.

Aanbevelingen

- Zorg voor een structurele verankering van basiskennis over geweld in afhankelijkheidsrelaties en onderwijs over de Wet meldcode in de opleidingen. Het vaststellen van curricula en formuleren van eindtermen is een verantwoordelijkheid van de opleidingen zelf, maar de overheid kan dit stimuleren.
- Leer van elkaar en deel best practices: sommige opleidingen kunnen leren van goede voorbeelden van collega-opleidingen die de thema's op een stevige manier hebben verankerd in hun aanbod.
- Faciliteer docenten en opleidingscoördinatoren met bijscholing over dit onderwerp.
- Benut de kenniscentra optimaal, zodat basiskennis, (overzichten van) werkvormen, lesmaterialen en materiaal voor deskundigheidsbevordering breed toegankelijk worden.

4.2 Onderzoeksresultaten MBO sociaal-agogische opleidingen

4.2.1 Gegevens over de opleidingen en respons

In het MBO vormen de kwalificatiedossiers de basis voor de curricula. Deze kwalificatiedossiers worden in pariteit ontwikkeld door bedrijfsleven en het onderwijs samen en op basis van een of meerdere door het werkveld gelegitimeerde beroepscompetentieprofielen. Op basis hiervan worden in de regio's in overleg tussen werkveld en onderwijs de curricula verder ingevuld. De thema's huiselijk geweld en kindermishandeling hebben al een meer concrete plaats gekregen in de kwalificatiedossiers voor de nieuwe kwalificatiestructuur. Deze wordt verplicht ingevoerd in augustus 2016. Vanaf dat moment dienen ROC's met deze dossiers te werken. Intussen is onder andere de MBO raad actief in het agenderen van de thema's.

Voor deze inventarisatie zijn MBO-opleidingen onderzocht binnen de zogenoemde MBO-sector Zorg, Welzijn en Sport. Vooralsnog betreft het alleen MBO-opleidingen niveau 3 en 4. Afhankelijk van het niveau van de opleiding neemt een gemiddelde sociaal-agogische MBO-opleiding twee tot drie jaar in beslag.
De volgende sociaal-agogische opleidingen zijn in het kader van dit onderzoek benaderd:
Pedagogisch werk (uitstroomprofiel kinderopvang en jeugdzorg), Sociaal-maatschappelijke dienstverlening, Sociaal-cultureel werk en Maatschappelijke zorg. De beschrijvingen hieronder over deze opleidingen zijn gebaseerd op de kwalificatiedossiers (2013-2014), die door Calibris zijn opgesteld.

- Pedagogisch werk (uitstroomprofiel kinderopvang en jeugdzorg)

De pedagogisch medewerker werkt in verschillende branches in het sociaal-agogisch werkveld. De pedagogische medewerker kinderopvang (niveau 3) en de gespecialiseerd pedagogisch medewerker kinderopvang (niveau 4) werken in de volgende branches: kinderopvang, buitenschoolse opvang en peuterspeelzaal en begeleid wonen. De pedagogisch werker (niveau 3) houdt zich voornamelijk bezig met het aanbieden van dagelijkse opvang, ondersteuning en ontwikkeling van kinderen en jongeren in de leeftijd van 0 tot en met 23 jaar. De gespecialiseerd pedagogisch medewerker kinderopvang (niveau 4) heeft daarnaast ook coördinerende taken bij de ontwikkeling van het kind en het onderhouden van contacten met ouders, collega's en externe betrokkenen.
De pedagogisch medewerker jeugdzorg (niveau 4) werkt in gezinshuizen, logeerhuizen, crisisopvang, dagbehandeling en in aansluiting daarop bij jongeren thuis. Daarnaast houdt hij zich bezig met de opvang en begeleiding van kinderen en jongeren met een problematische ontwikkeling. De jeugdzorg variant van deze opleiding komt binnenkort te vervallen.

- Sociaal-maatschappelijke dienstverlening

De sociaal-maatschappelijk dienstverlener (niveau 4) is werkzaam in de branches: gezondheidszorg, geestelijke gezondheidszorg, ouderenzorg, gehandicaptenzorg, sociale dienstverlening, maatschappelijke opvang en dienstverlening, (algemeen) maatschappelijk werk, sociaal-cultureel werk en soms in het onderwijs of bij de politie. De sociaal-maatschappelijk dienstverlener werkt aan de zelfredzaamheid van cliënten door hen te begeleiden en kennis en vaardigheden over te brengen.

- Sociaal-cultureel werk

De sociaal-cultureel werker (niveau 4) werkt in diverse sectoren van het sociaal-agogisch werk, bijvoorbeeld in de maatschappelijke opvang, als welzijnswerker, in een buurthuis, als educatief medewerker, als jongerenwerker of opbouwwerker of in de buitenschoolse opvang in een wijkcentrum. De sociaal-cultureel werker organiseert projecten en activiteiten voor mensen, individueel of in een groep.

- Maatschappelijke zorg

Beroepskrachten maatschappelijke zorg werken zowel in de zorg als in het sociaal-agogisch werk. Zij zijn bijvoorbeeld werkzaam in instellingen voor wonen, dagbesteding en vrije tijd in de gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg, verzorgings- en verpleeghuizen, maatschappelijke opvang en in de thuiszorg. Daarnaast werken zij in welzijnsinstellingen, justitiële inrichtingen en ziekenhuizen.

- Overkoepelende variant: Sociaal-agogisch werk

Sommige ROC-opleidingen die geïnterviewd zijn voor deze inventarisatie bieden een overkoepelende opleiding Sociaal Agogisch werk aan, waarin alle bovengenoemde opleidingen opgenomen zijn en samen één uitstroomprofiel vormen.

Respons

De MBO-Raad, de brancheorganisatie van onderwijsinstellingen in het MBO, is verzocht om aangesloten ROC's te benaderen voor deelname aan deze monitor. Door het privacybeleid van de leden van de MBO-Raad, namelijk de voorzitters van de colleges van bestuur van de ROC's, konden de contactgegevens van de aangeschreven leden echter niet worden gedeeld. Hierdoor was een directe benadering van respondenten door de onderzoekers niet mogelijk. In plaats daarvan is vervolgens het verzoek tot deelname volledig via de MBO-Raad verlopen. Daarbij is de vragenlijst per e-mail via de MBO-Raad uitgezet.
Na enkele herhalingsverzoeken per e-mail vanuit de MBO-Raad, hebben uiteindelijk acht van de 43 (19%) ROC's die onderwijs in de sector Zorg, Welzijn en Sport aanbieden, deelgenomen aan de

monitor. In totaal zijn er door middel van negen telefonische interviews bij zestien opleidingen vragenlijsten ingevuld. De volgende MBO-opleidingen zijn onderzocht: Pedagogisch werk (uitstroomprofiel kinderopvang en jeugdzorg), Maatschappelijke zorg, Sociaal-agogisch werk, Jeugdzorg, Sociaal-cultureel werk en Sociaal-maatschappelijk dienstverlening. Er is met negen respondenten gesproken: managers, opleidings- of studiecoördinatoren, onderwijskundige docenten en een onderwijskundig ontwerper.

Ondanks meerdere mailpogingen was de respons gering. De periode waarin het verzoek tot deelname werd uitgezet, bleek door hoge werkdruk voor de zomerperiode niet ideaal. Daarnaast was er door het privacybeleid van de MBO-Raad geen ruimte voor telefonisch rappel.
Met deze resultaten is het niet mogelijk om een totaalbeeld te verkrijgen van de gehele MBO-sector zorg en welzijn. Wel konden er acht vragenlijsten worden ingevuld over de beroepsopleiding pedagogisch medewerker - kinderopvang (niveau 3 & 4). In deze deelrapportage worden daarom uitsluitend de voorlopige resultaten van deze specifieke MBO-opleiding weergeven. Aanvullend hierop worden enkele opvallende bevindingen van de overige MBO-opleidingen uit de sector zorg en welzijn in een aparte paragraaf aangestipt.
In het najaar van 2013 heeft een tweede ronde voor dataverzameling plaatsgevonden. De MBO-Raad heeft hieraan actief medewerking verleend. Echter deze tweede ronde heeft niet de extra input opgeleverd die nodig was om deze rapportage voldoende aan te vullen.

4.2.2 Stand van zaken

Aandacht voor de Wet meldcode
Van de acht opleidingen die bij dit onderzoek zijn betrokken, Pedagogisch werk - kinderopvang, wordt bij zes in meer of mindere mate onderwijs aangeboden over de inhoud van de Wet meldcode. Twee van de opleidingen doen dit niet.
De opleidingen die aandacht besteden aan de meldcode verwerken de uitgangspunten van de wet in een onderdeel van een module, cursus, lessenserie of vak. Deze modules gaan veelal over kindermishandeling. Enkele opleidingen hebben het onderwijs over de meldcode verwerkt in een cursus over kindermishandeling en huiselijk geweld, of over opvoeden in het algemeen. Het overgrote deel van de respondenten licht toe dat er in alle vakken en studiejaren wordt verwezen naar de nieuwe wet wanneer dat relevant is. Dit gebeurt echter niet structureel, maar is afhankelijk van de actualiteit en discussies in de lessen.
Verder geeft het overgrote deel van de respondenten aan dat de inhoud van de meldcode ook tijdens stage-besprekingen wordt besproken, wanneer studenten daar op kindermishandeling en huiselijk geweld stuiten. Enkele respondenten maken de kanttekening dat docenten niet altijd voldoende praktijkervaring hebben om goed te kunnen inspelen op de thematiek van de meldcode. Een van de respondenten oppert dat hiervoor externe professionals met de juiste praktijkervaring voor ingezet zouden kunnen worden, bijvoorbeeld via het AMK.
De twee opleidingen die geen onderwijs over de inhoud van de wet aanbieden geven aan dat huiselijk geweld en kindermishandeling wel incidenteel tijdens stagebesprekingen aangestipt worden.

Aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling
Alle opleidingen Pedagogisch werk die aan dit onderzoek meewerkten, besteden aandacht aan de hoofdthema's huiselijk geweld en kindermishandeling. Het valt op dat bijna alle onderdelen van kindermishandeling bij alle opleidingen aan bod komen. Uitzondering betreft 'Getuige van geweld': slechts de helft van de acht opleidingen besteedt hier aandacht aan. De deelthema's bij het onderwerp huiselijk geweld krijgen in vergelijking met die van kindermishandeling minder aandacht. Oudermishandeling en ouderenmishandeling komen bijvoorbeeld niet aan bod bij de

meeste opleidingen tot pedagogisch werker. Hierbij geven de respondenten echter aan dat deze thema's wel incidenteel aan bod kunnen komen, bijvoorbeeld tijdens stage besprekingen.

Redenen

Beide geweldsthema's zijn bewust verwerkt in het onderwijs van alle betrokken opleidingen, vanuit de gedachte dat het onderwijs moet aansluiten op de toekomstige praktijksituatie waarvoor de studenten worden opgeleid. Meer dan de helft van de opleidingen vindt dat het voor pedagogisch werkers in de kinderopvang van belang is om kennis te hebben over beide geweldsthema's. Deze professionals zijn namelijk verantwoordelijk voor een kwetsbare doelgroep. Vier respondenten vullen aan dat het voor MBO-professionals vooral van belang is om signalen te herkennen, juist omdat zij veelal in eerstelijnsvoorzieningen werken. Hierdoor zijn zij in staat tijdig signalen op te vangen en die door te spelen aan hun leidinggevende of collega's.

'Je werkt met kinderen, een kwetsbare groep. Dat betekent dat je als pedagogisch werker heel goed moet weten wat je aan het doen bent. Er gebeurt helaas veel met kinderen wat niet door de beugel kan. Daarom willen wij onze studenten de juiste tools meegeven, zodat zij hun signalerende taak goed kunnen uitvoeren.'

De specifieke doelgroep blijkt vaak bepalend voor de keus om bepaalde deelthema's van beide geweldsproblematieken - zoals seksueel misbruik of eergerelateerd geweld - wel of niet op te nemen in het onderwijsprogramma. Om die reden worden deelthema's als oudermishandeling en ouderenmishandeling bijvoorbeeld niet behandeld in de opleiding voor pedagogisch werker.
Naast het toepassen van het onderwijs op de praktijksituatie en het aansluiting zoeken bij de doelgroep, geven twee respondenten nog een derde reden: de invulling van het curriculum is ook afhankelijk van vermelding van het thema in de kwalificatiedossiers. Die dossiers vormen een verplichtende basis voor de invulling van de lesprogramma's. Omgekeerd geldt ook dat als een thema niet benoemd staat in het kwalificatiedossier, het eigenlijk niet in de lesprogramma's verwerkt kan worden.
Tenslotte behandelen opleidingen sommige thema's ten behoeve van de ontwikkeling van de studenten zelf. Eergerelateerd geweld en huwelijksdwang zijn hier voorbeelden van. Respondenten lichten toe dat studenten vaak zelf veel hebben meegemaakt op het gebied van deze geweldsthema's. Tegen die achtergrond zien opleidingen het als hun taak de studenten voor te lichten en te ondersteunen in hun persoonlijke groei.

Plaats in het curriculum

Het overgrote deel van de opleidingen heeft de thema's verwerkt in het curriculum. Het thema huiselijk geweld wordt door iets minder dan de helft slechts ad hoc behandeld: de aandacht hiervoor is afhankelijk van de affiniteit van de docent, van vragen van studenten of van actualiteiten in het werkveld. Het thema kindermishandeling krijgt daarentegen bij het overgrote deel van de bevraagde opleidingen wel specifieke aandacht tijdens de studie.

'Een MBO-professional zal niet zelf hulpverlenen en heeft geen eindverantwoordelijkheid. Maar hij moet geweldsproblematiek wel herkennen en doorspelen aan zijn leidinggevende. Vandaar dat de competentie 'handelen - hulpverlenen' niet passend is. Maar een MBO-professional heeft daarentegen wel veel belang bij 'kunnen signaleren' en 'informatie delen met leidinggevenden en collega's.'

Huiselijk geweld is bij vier van de acht opleidingen structureel verankerd. De opleidingen die huiselijk geweld niet als structureel thema hebben opgenomen, doen dat vooral omdat ze het thema niet relevant vinden voor de doelgroep. Huiselijk geweld wordt vaker gezien als thema dat alleen ad hoc wordt besproken, bijvoorbeeld tijdens stage besprekingen.

Kindermishandeling lijkt bij vijftien van de zestien opleidingen beter ingebed te zijn dan huiselijk geweld. De opleidingen blijken het thema kindermishandeling vooral verwerkt te hebben als een specifiek thema: veertien van de zestien opleidingen geeft dit aan. Parallel hieraan is kindermishandeling ook verweven in het algemene onderwijsaanbod; dit geldt voor negen van de zestien opleidingen.
Het aantal uur dat opleidingen besteden aan de beide geweldsproblematieken varieert sterk: een van de acht opleidingen Pedagogisch werk heeft meer dan 100 uur ingecalculeerd; vier van de acht opleidingen hebben tien uur vastgelegd; en drie van de acht opleidingen hebben 20 tot 30 uur staan voor beide thema's.

Competenties opleiding Pedagogisch werk

Welke competenties passend bij huiselijk geweld en kindermishandeling komen terug in de opleiding? Alle opleidingen besteden in dezelfde mate aandacht aan beide geweldsthema's. Uitschieters zijn de competenties 'signaleren' en 'samenwerken - informatie delen'. De competentie 'handelen - hulpverlenen' wordt niet of nauwelijks door de bevraagde opleidingen meegenomen in het onderwijs. Het thema huiselijk geweld is veelal niet structureel verwerkt is in het onderwijs. Desondanks komen de competenties van huiselijk geweld in het overgrote deel van de bevraagde opleidingen wel aan bod.
Het overgrote deel van de respondenten geeft aan dat de keus tot verwerking van bepaalde competenties vooral gebaseerd is op het functieprofiel en de bijpassende verantwoordelijkheden van een MBO-professional.

4.2.3 Specifieke onderwerpen

Behoefte aan bijscholing

Meer dan de helft van de respondenten geeft aan dat docenten behoefte hebben aan bijscholing op het gebied van huiselijk geweld en kindermishandeling. Bijvoorbeeld via een cursus, training of workshop. Een enkeling voegt toe dat ook e-learning een prettige variant is, aangezien docenten zich dan kunnen bijscholen wanneer het hen uit komt. Thema's die hierbij benoemd worden zijn: beheersing meldcode, subthema's van huiselijk geweld en signalering van huiselijk geweld.
Enkele respondenten zeggen geen behoefte te hebben aan bijscholing voor docenten. De redenen hiervoor variëren. De een geeft aan dat de docenten al voldoende praktijkervaring hebben, terwijl een ander aangeeft aan dat docenten net met een cursus zijn gestart.

E-learning

Meer dan de helft van de opleidingen besteedt geen aandacht aan e-learning in het reguliere onderwijs. Respondenten geven aan dat deze onderwijsvorm niet past bij de huidige wijze van lesgeven. Daarnaast vinden zij dat de geweldsthema's beter in dialoog kunnen worden behandeld. Eén roc investeert wel in digitale lesmethoden, maar die zijn niet specifiek gericht op de thema's huiselijk geweld en/of kindermishandeling. Of dit roc de e-learning methode echter daadwerkelijk gaat inzetten, hangt af van de aanwezigheid van computerfaciliteiten op de betreffende locatie.

Seksuele gezondheid

Alle opleidingen besteden aandacht aan het thema seksuele gezondheid. In het overgrote deel van de bevraagde opleidingen komen diverse facetten van dit onderwerp aan bod, zoals leeftijds-adequate seksuele ontwikkeling, seksuele weerbaarheid, opvoeden en seksualiteit, relatievorming, en seksualiteit en culturele diversiteit. Deze onderwerpen worden op verschillende manieren in het onderwijs verwerkt. Bijvoorbeeld via het vak Ontwikkelingspsychologie en/of het vak Algemene gezondheid. Een van de respondenten geeft aan dat het thema verwerkt is in het aanbod voor (preventie) van huiselijk geweld en kindermishandeling.

4.2.4 Plannen voor de toekomst

Meer aandacht voor geweldsproblematiek?

De respondenten geven aan dat de opleidingen op dit moment tevreden zijn over de manier waarop zij de geweldsthema's hebben verwerkt. Het overgrote deel van de bevraagde opleidingen is daarom niet van plan om in de toekomst op een andere manier aandacht te besteden aan beide thema's. Van de bevraagde opleidingen willen twee in de toekomst hier wel meer aandacht gaan besteden, met name aan huiselijk geweld en aan de kennis en vaardigheden op het terrein van kindermishandeling. Op dit moment kan dat nog niet uitgebreider, omdat de geweldsthema's niet opgenomen zijn in de kwalificatiedossiers.

'Ik zou veel meer willen, maar dat is niet mogelijk. Deze aanstaande professionals moeten nog in het beroep groeien.'

In welke mate zijn studenten toegerust?

Om in te schatten in welke mate de studenten op dit terrein zijn toegerust op de beroepspraktijk, hebben respondenten een cijfer gegeven tussen de 0 - 10 gegeven. De scores lopen uiteen van 6 tot 8. Het merendeel van de cijfers ligt tussen de 6 en de 7. Opvallend is dat veel respondenten het moeilijk vinden dit cijfer te geven. Uit de toelichtingen op de scores wordt duidelijk dat opleidingen studenten een basis bieden, waarmee zij zich vervolgens in de praktijk kunnen door ontwikkelen.

'Het is een onderwerp waar je vooral met elkaar over moet praten. In dialoog. Het doorspreken van ervaringen.'

Veel respondenten geven een 6 of 7, omdat de opleidingen aanstaande professionals wat dit betreft niet volledig kunnen toerusten. Studenten worden tijdens de opleiding voorbereid op de praktijk. De verkregen kennis en vaardigheden moeten zij vervolgens in de praktijk door ontwikkelen. Die doorontwikkeling van competenties bij deze geweldsthema's is volgens enkele respondenten mede afhankelijk van de praktijkervaringen die studenten opdoen. En dan hangt het vervolgens weer van af hoe de begeleiders in de praktijkinstellingen omgaan met deze situaties. Enkele respondenten ervaren bijvoorbeeld dat kinderopvangorganisaties minder aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling. Docenten hebben de indruk dat studenten hierdoor de opgedane kennis en vaardigheden onvoldoende kunnen door ontwikkelen.
Enkele respondenten zeggen dat ze graag meer en specifieker aandacht aan beide thema's zouden willen besteden. Dit is nu echter niet mogelijk, aangezien er geen ruimte binnen het curriculum beschikbaar is. Bovendien is het moeilijk om hier meer aandacht aan te besteden, omdat de thema's niet benoemd zijn in de kwalificatiedossiers.

4.2.5 Overige sociaal-agogische MBO-opleidingen

Ondanks de lage respons bij de overige sociaal-agogische MBO-opleidingen, bieden de verkregen resultaten enkele opvallende bevindingen. Het betreft hier de opleidingen Pedagogisch werk - jeugdzorg, Sociaal-maatschappelijk werk, Sociaal-cultureel werk en Maatschappelijke zorg.
Over het algemeen blijken veel resultaten die hierboven zijn beschreven voor de opleiding Pedagogisch werk - kinderopvang overeen te komen met de overige sociaal-agogische opleidingen. Opvallend is bijvoorbeeld dat de bevraagde overige sociaal-agogische opleidingen vaker structureel aandacht besteden aan het thema huiselijk geweld. Dit komt doordat deze opleidingen studenten voorbereiden op beroepen waarin zij te maken krijgen met een bredere doelgroep - en dus niet uitsluitend met kinderen.
Aanvullend op de deelthema's huiselijk geweld en kindermishandeling noemen enkele van de overige sociaal-agogische opleidingen ook andere thema's, zoals 'loverboys' en 'peer pressure'

(groepsdruk onder jeugd die kan leiden tot bijvoorbeeld mishandeling of verkrachting). Deze thema's voegen zij toe, omdat die problematiek veelvuldig voorkomt in het werkveld.

'Of leerlingen zich door ontwikkelen, ligt voor een deel aan hen zelf. Maar het hangt ook af van de praktijk en hoe daar wordt omgegaan met deze thema's. De kwaliteit van de stagebegeleider in de instelling speelt daarbij een grote rol.'

4.2.6 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- De opleidingen Pedagogisch werk - kinderopvang besteden in geringe mate aandacht aan de Wet meldcode. Structurele aandacht hiervoor ontbreekt vooralsnog.
- Het thema kindermishandeling is vaak beter ingebed dan het thema huiselijk geweld. Desondanks is hiervoor slechts een klein aantal uren beschikbaar.
- De competenties passend bij beide geweldsproblematieken richten zich op de ontwikkeling van kennis en vaardigheden op het terrein van signalering en informatieverspreiding. Handelen en hulpverlenen vallen niet onder de verantwoordelijkheden van de MBO-professional.
- De respondenten geven aan dat de studenten tijdens hun opleiding alleen een basis meekrijgen voor het effectief omgaan met deze geweldsproblematieken. De echte ontwikkeling van de aanstaande professionals is vooral afhankelijk van de praktijk na hun opleiding.

Aanbevelingen

- Om de Wet meldcode en beide geweldsthema's structureel in te bedden in de MBO-opleidingen dienen de beschrijvingen van de kwalificatiedossiers voor deze opleidingen aangepast te worden. Dit is een actie die belegd moet worden bij Calibris, het kennisinstituut dat de kwalificatiedossiers samenstelt. De meldcode en de bijbehorende competenties zijn inmiddels in de kwalificatiedossiers nadrukkelijker verwerkt.
- Doordat de praktijk invloed heeft op de invulling van het onderwijs, is het van belang dat de praktijk ook inspraak krijgt in de wijze waarop MBO-opleidingen aandacht aan deze thema's kunnen of moeten geven.
- Bied het onderwijs en de praktijk handreikingen om de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling nader in te vullen. Bijvoorbeeld met specifiek lesmateriaal (uitgevers van leermethoden benaderen). Dit sluit aan op de koers die al is ingezet met het plan van aanpak Aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties in opleidingen.
- Ook voor opleidingen waarbij studenten voornamelijk worden opgeleid voor het werken met kinderen is het van belang kennis te onderwijzen over het thema huiselijk geweld.

5. Deelrapportage 2 Onderwijsopleidingen

In deze deelrapportage staat het inventariserend onderzoek in de opleidingen voor leerkrachten en assistenten in het onderwijs aan kinderen en/of jongeren. De inventarisatie is gehouden onder:
- WO- en HBO-lerarenopleidingen voor voortgezet onderwijs (paragraaf 5.1),
- HBO- en WO-opleidingen voor leraar basis onderwijs; (academische) PABO's (paragraaf 5.2),
- MBO-onderwijsassistent (paragraaf 5.3),
- Opleidingen Master SEN, leraar lichamelijke opvoeding (ALO) en sportleiders CIOS (paragraaf 5.4).

Tot slot wordt afgesloten met een paragraaf waarin de conclusies en aanbevelingen, betreffende alle in deze deelrapportage betrokken onderwijsopleidingen, staan weergegeven.

5.1 Onderzoeksresultaten WO- en HBO-lerarenopleidingen voortgezet onderwijs

Het accent ligt in deze paragraaf op de WO- en HBO-opleidingen voor leraar voortgezet onderwijs. Gesproken wordt van responderende hogescholen en universiteiten die een lerarenopleiding aanbieden, variërend in verschillende vakken. Aangezien de verschillen tussen de opleidingen van de responderende hogescholen en universiteiten minimaal zijn, worden de gegevens zoveel als mogelijk gezamenlijk gerapporteerd.

5.1.1 Gegevens over de opleidingen en respons

Tweedegraads- of eerstegraads bevoegdheid

Om aan het voortgezet onderwijs te mogen lesgeven, is een tweedegraads- of eerstegraads bevoegdheid nodig. Een tweedegraads bevoegdheid is te behalen via een lerarenopleiding aan een hogeschool. Met een tweedegraads bevoegdheid mag lesgegeven worden in de onderbouw van havo en vwo, in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO), in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie (bve). Een HBO-lerarenopleiding duurt in principe vier jaar. De studie kan ook in deeltijd gevolgd worden of duaal - waarbij tegelijkertijd gestudeerd en gewerkt wordt als Leraar in Opleiding (LIO).
Een eerstegraads bevoegdheid is te behalen via de universitaire lerarenopleiding na de master of de master of education na de bachelor. Ook bij HBO-lerarenopleidingen kan een eerstegraads bevoegdheid behaald worden via een master, indien al een tweedegraads bevoegdheid behaald is in het desbetreffende vak. De eenjarige universitaire lerarenopleiding kan gevolgd worden nadat een doctoraal- of masterdiploma is behaald. Met een eerstegraads bevoegdheid mag lesgegeven worden aan de onderbouw van het voortgezet onderwijs en aan de bovenbouw van HAVO en VWO.

Educatieve master

Met een universitair bachelor-diploma kunnen studenten een educatieve master volgen van twee jaar. Ze zijn dan niet alleen met vakinhoud bezig, maar volgen ook de lerarenopleiding. Voor welke vakken een educatieve master gevolgd kan worden, verschilt per universitaire opleiding.

Respons

In overleg met de opdrachtgever zijn de directeuren van de elf deelnemende universiteiten aan het landelijk overlegorgaan met directeuren (ICL) benaderd om deel te nemen aan de monitor. Daarnaast zijn de universiteiten in Nederland benaderd die educatieve minoren aanbieden. In totaal

zijn veertien universiteiten benaderd. Tevens zijn in overleg met de opdrachtgever de tien deelnemende hogescholen aan het Algemeen Directeurenoverleg van Educatieve Faculteiten (ADEF) benaderd om deel te nemen aan de monitor. Het ADEF is een overleg van tweedegraads lerarenopleidingen, gelieerd aan de Vereniging Hogescholen.
Dertien van de veertien universiteiten (respons: 93%) en negen van de tien hogescholen (respons: 90%) die de lerarenopleiding voortgezet onderwijs aanbieden hebben deelgenomen aan de monitor. In totaal zijn 24 respondenten geïnterviewd voor de monitor: met name onderwijskundig medewerkers, docenten en opleidings-of studiecoördinatoren.

5.1.2 Stand van zaken

Aandacht voor de Wet meldcode

Geen enkele universiteit (inclusief de educatieve minoren) besteedt aandacht aan de Wet meldcode. Bij de hogescholen besteden zeven van negen opleidingen geen aandacht aan de meldcode.

’Ik wist niet dat deze wet van kracht werd, totdat ik benaderd werd voor dit interview.‘
(1 x hogeschool, 2 x universiteit)

De twee hogescholen die wel aandacht aan de wet besteden, doen dit onder meer tijdens een college binnen de minor ‘zorg en leerlingbegeleiding’ in het vierde jaar, binnen een structurele module ‘leer en gedragsstoornissen’ en met behulp van een gastspreker die tijdens het tweede leerjaar optreedt binnen de module ‘doelgroepen - kinderen’.

Aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling

Geen van de universiteiten (inclusief de educatieve minoren) besteedt structureel aandacht aan de thema’s huiselijk geweld en kindermishandeling. De meeste universiteiten en iets meer dan de helft van de hogescholen besteedt echter wel ad hoc aandacht aan beide onderwerpen. Bijvoorbeeld tijdens de stagebegeleiding, intervisiebijeenkomsten, werklessen, reflectielessen of het mentoraat. Daarbij kunnen de studenten zelf een casus of vraag inbrengen. Bijvoorbeeld over de ervaring van hun leerling met deze thema’s, over een zorg leerling. In dit soort gevallen wordt stilgestaan bij de wijze waarop een docent handelt, met een verwijzing naar theorie. De universiteiten geven aan dat de thema’s ook tijdens colleges kunnen worden aangesneden door de student. Hierbij gaat het om colleges over de verschillende rollen van een docent, omgangsvormen en communicatie, omgang met zorgleerlingen, pedagogiek, verantwoordelijkheid van mentoraat of gespreksvoering tijdens ouderavonden.
Bij vier van de negen hogescholen wordt op de volgende manieren aandacht besteed aan huiselijk geweld en kindermishandeling binnen de lerarenopleiding voortgezet onderwijs:

- De bachelor lerarenopleidingen van een hogeschool besteedt in het kader van een structurele module ‘leer- en gedragsstoornissen’ binnen twee colleges aandacht aan alle vormen van kindermishandeling en huiselijk geweld, behalve aan ouderenmishandeling, eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking en huwelijksdwang. Deze module is in samenwerking met Pedagogiek opgesteld.
- In een college binnen de minor ‘Zorg en leerlingbegeleiding’ (keuze-onderdeel) in het vierde jaar wordt aandacht besteed aan alle vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling, behalve aan (ex)-partnergeweld, ouderenmishandeling, vrouwelijke genitale verminking en huwelijksdwang. De laatste twee onderwerpen komen niet aan bod vanwege het geringe aantal allochtone studenten.
- De eerstegraads lerarenopleidingen binnen een hogeschool besteden binnen de onderwijsarrangementen gesprektechnieken, adolescentiepsychologie, problemen bij het leren en mentoraat, aandacht aan kindermishandeling. Hierbij ligt de focus op het signaleren, het aangaan

van het gesprek hierover met de leerling en het melden binnen de schoolorganisatie. Daarnaast staat binnen het arrangement sociale psychologie het onderwerp pesten als vorm van psychische mishandeling prominent in het curriculum.

- De gezondheidszorg en welzijn-opleiding van een hogeschool besteedt op meerdere manieren aandacht aan alle vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling, behalve aan oudermishandeling. Ouderenmishandeling wordt slechts aangestipt, waarbij de student zelf mag kiezen om dit verder uit te diepen in een keuzeopdracht. De rest van de thema's is verweven in een aantal onderwijsmodules/vakken over alle vier de leerjaren. Bijvoorbeeld in het kader van omgangskunde of ethiek.

Redenen om wel/geen aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling

Als hoofdreden om niet of slechts ad hoc aandacht te besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, noemen de respondenten dat de kerntaak van deze opleidingen bestaat uit het lesgeven in een specifiek vak. Studenten worden zo startbekwaam gemaakt als toekomstige docent. De prioriteit binnen het curriculum ligt derhalve bij onderwijskunde, (vak)didactiek, pedagogiek en eventueel op onderzoek. Hierdoor is er geen ruimte meer over voor specifieke onderwerpen zoals huiselijk geweld en kindermishandeling. De respondenten geven aan het wel belangrijke onderwerpen te vinden, maar ze beperken zich bij de inrichting van het curriculum met name op de eisen zoals verwoord in competenties/kwalificaties, de beroepsprofielen, kennisbasissen en wetten voor de beroepen in het onderwijs. Huiselijk geweld en kindermishandeling hebben hierin geen expliciete plek. De universiteiten met educatieve minoren geven aan dat zij vanwege de korte duur van hun opleiding genoodzaakt zijn zich uitsluitend te richten op onderwijskunde, (vak)didactiek en pedagogiek.
Negen universiteiten en twee hogescholen vinden de thema's meer passend voor de periode na de opleiding, de zogeheten inductiefase waarbij de docent (na)scholing krijgt. Op dat moment kan er dieper op beide thema's worden ingegaan.

'Het landelijk curriculum is geënt op de kennisbasis. Hierin staat voorgeschreven welke onderwerpen behandeld moeten worden. Het programma zit dan al zo vol, dat er niets meer bij kan. Het zoomt in op vakkennis: didactiek, onderwijs en pedagogiek.'

'Wij hebben generieke kennisbasissen. Hieruit selecteren we wat er minimaal aan de orde moet komen. Tijdens de beperkte lessen zijn we gericht op de zaken waar studenten direct mee te maken hebben bij werken met de doelgroep.'

Een aantal universiteiten is bezig een inductieprogramma te ontwikkelen, waarbij beginnende docenten in de eerste drie jaar binnen de school worden ingewerkt en begeleid. Een hogeschool vindt dat de geweldsthema's meer bij de lerarenopleiding primair onderwijs thuishoren, gezien de leeftijd van de leerlingen.

'Uit ervaring en onderzoek is bekend dat studenten in de eerste fase van hun onderzoeksloopbaan alle energie nodig hebben voor zaken als lesverzorging, klassenmanagement en groepsdynamica. Pas later krijgen zij ook voor de individuele leerling en verschillen tussen leerlingen.'

Drie universiteiten en zes hogescholen die alleen ad hoc aandacht geven aan de thema's, geven aan dat zij wel de taken en verantwoordelijkheden van de docent bij zorgleerlingen duidelijk maken. Toekomstige docenten worden bewust gemaakt van de problematiek die zij bij deze leerlingen kunnen tegenkomen, hoe ze geweldsproblematiek kunnen signaleren en wat ze vervolgens moeten doen binnen de schoolcontext, bijvoorbeeld verwijzen. Ze leggen hierbij de prioriteit bij het aanleren van de zorgstructuur binnen de school, zodat toekomstige docenten de route naar de zorg kennen.

‘We leren de studenten een onderzoekende houding aan. Zo beschikken zij, op het moment dat zij in de praktijk extra informatie of kennis nodig hebben, over de competentie om zich dit zelf verder eigen te maken.’

5.1.3 Specifieke onderwerpen

Behoefte aan bijscholing

Op één universiteit na geven de universiteiten, en ook drie hogescholen die ad hoc aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, aan geen behoefte te hebben aan bijscholing voor docenten op dit terrein. Dit vanwege de gestelde prioriteiten met name te focussen op onderwijskunde, (vak)didactiek en pedagogiek en vanwege de overtuiging dat beide geweldsthema’s beter kunnen worden uitgewerkt op de school waar de toekomstige docent aan de slag gaat.
Twee van de hogescholen die ad hoc aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, geven aan behoefte te hebben aan bijscholing voor docenten en orthopedagogen, met name over de meldcode en het signaleren van huiselijk geweld en kindermishandeling. Bijvoorbeeld in de vorm van een cursus, training of workshop, en eventueel in combinatie met intervisie. Een hogeschool geeft aan dat het leerzaam zou zijn als dit ook in de vorm van intervisie zou plaatsvinden, zodat ervaringen en onderwerpen onderling kunnen worden besproken.
Vier hogescholen die aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling en die bekijken of deze onderwerpen een structurele plek kunnen krijgen binnen het curriculum, geven aan dat een nascholingscursus, training of workshop over de meldcode, huiselijk geweld en kindermishandeling wenselijk zou zijn. Ook geven zij aan dat het handig zou zijn als hiervoor een centrale website wordt opgezet, die toekomstige docenten en andere medewerkers uit de sector kunnen gebruiken voor informatie, praktijkvoorbeelden, how-to video’s etc.

E-learning

Geen van de vier de hogescholen die aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling maakt gebruik van e-learning. Zij geven aan dat dit bij uitstek een onderwerp is waarover studenten met elkaar in gesprek dienen te gaan, het draait om het contact en de vorming van een eigen attitude. Een hogeschool die van plan is meer aandacht te gaan besteden aan de thema’s geeft aan behoefte te hebben aan e-learning plus een cursus, training of workshop.’

‘Tevens wordt het volgende aangegeven: ‘Eén website zou handig zijn, die je kan gebruiken voor zowel toekomstige docenten als voor mensen in de sector: ook met voorbeeldmateriaal, filmpjes, actualiteit, etc.
Je bedenkt veel dingen zelf, maar het is goed om geïnspireerd te worden.’

Relationele en seksuele vorming

Elf universiteiten besteden aandacht aan relationele en seksuele vorming, zij richten zich op vriendschap, verliefdheid en relaties, seksuele voorlichting en voortplanting. Deze onderwerpen komen aan bod bij pedagogiek, biologie en ontwikkelingspsychologie.
De vier hogescholen die aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling besteden ook aandacht aan relationele en seksuele vorming. Hierbij gaat het onder meer over vriendschap, verliefdheid en relaties, seksuele voorlichting, voortplanting, seksuele diversiteit en seksualiteit en culturele diversiteit. Deze onderwerpen komen met name bij ontwikkelingspsychologie aan bod.
Van de zes hogescholen die geen aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling, besteden twee hogescholen ook geen aandacht aan relationele en seksuele vorming. De rest besteedt hier wel aandacht aan. Hierbij gaat het over seksualiteit en culturele diversiteit, seksuele diversiteit en homoseksualiteit tijdens vakken als ontwikkelingspsychologie en pedagogiek. De twee universiteiten die geen aandacht besteden aan relationele en seksuele vorming geven aan dat binnen het curriculum hier geen ruimte voor is.

5.1.4 Plannen voor de toekomst

Meer aandacht besteden aan geweldsproblematiek?

Vijf van de negen universiteiten zijn niet van plan meer aandacht te besteden aan huiselijk geweld en/of kindermishandeling.
Een universiteit geeft aan de bijeenkomst over zorgleerlingen te houden zoals die nu is, maar wil daarbij wel de Wet meldcode en het bijbehorende protocol gaan vermelden. Hierbij bestaat behoefte aan online informatie en ondersteuning van instanties met specifieke expertise op de betreffende terreinen.
Drie van de negen universiteiten geven aan dat de monitor hen aan het denken heeft gezet. Zij overwegen hierdoor om meer aandacht te gaan besteden aan beide geweldsthema's. Bijvoorbeeld in de vorm van een verplichte literatuurstudie die over huiselijk geweld en/of kindermishandeling mag gaan, of in de vorm van een structurele opdracht voor alle studenten. Een universiteit geeft aan dat de invoering van de Wet meldcode het mogelijk maakt het thema op de agenda te zetten.
De vier hogescholen die aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling willen bekijken of beide thema's een nog structurelere en prominentere plek kunnen krijgen binnen het curriculum. Drie van hogescholen die ad hoc aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling hebben geen plannen om hier meer aandacht te besteden, omdat deze thema's volgens hen niet thuishoren in het curriculum van hun opleiding.

'Hoe vaak komt deze problematiek eigenlijk voor bij de oudere jeugd op havo/ vwo? Dat zou een reden kunnen zijn om het eventueel wel in het lespakket op te nemen. Zelf vind ik het relevante en belangrijke thema's. Ik weet bij deze onderwerpen hoe moeilijk het is om ze te signaleren. Maar toch is er ook twijfel of dit wel thuishoort in tweedegraads lerarenopleidingen.'

De overige twee hogescholen geven aan dat de monitor hen aan het denken heeft gezet. Zij bekijken of en hoe de onderwerpen terug kunnen komen in het curriculum. Eén hogeschool (een van de zes) geeft aan dat de verplichtingen in de meldcode leidend zullen zijn voor de keuzes in het curriculum.

'Deze opleiding richt zich op didactische vorming en pedagogiek, niet op zorg kant.'

In welke mate zijn studenten toegerust?

Om in te schatten in welke mate de studenten wat betreft de geweldsthema's zijn toegerust op de beroepspraktijk, hebben de respondenten een cijfer gegeven op een schaal van 0-10. Bij de universiteiten lopen de scores uiteen van 0 tot 8; bij de hogescholen van 0 tot 7. Acht universiteiten en vier hogescholen gaven aan geen cijfer te willen geven of zij gaven een 5, omdat zij een cijfer niet representatief vinden. Dit vanwege de eerder genoemde prioriteit binnen het curriculum bij onderwijskunde, (vak)didactiek en pedagogiek.

'Studenten worden niet (voldoende) voorbereid op deze thema's, dat zijn ze dus ook niet. Er wordt geen onderwijs in gegeven, dat is een bewuste keuze.'

'Een moeilijke vraag. Wat wij ook doen qua kennisoverdracht, houding en het aanleren van vaardigheden, wij blijven beperkt in onze mogelijkheden.'

Een universiteit en drie hogescholen geven een 4 of 5, omdat de thema's niet structureel aan bod komen maar alleen op basis van toevalligheid. Drie universiteiten en één hogeschool geven een 7 of 8, omdat zij het niet hun taak vinden om studenten toe te rusten op dit terrein. Ze vinden het voldoende als studenten algemene zorgen kunnen signaleren en de zorgstructuur kennen.

Een universiteit en drie hogescholen geven een 4 of 5, omdat de thema's niet structureel aan bod komen maar alleen op basis van toevalligheid. Drie universiteiten en één hogeschool geven een 7 of 8, omdat zij het niet hun taak vinden om studenten toe te rusten op dit terrein. Ze vinden het voldoende als studenten algemene zorgen kunnen signaleren en de zorgstructuur kennen.
De hogescholen die wel aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling waarderen het kennisniveau van studenten op deze terreinen met een 6, 7 of 8.

'Staat op de kaart, zaken rondom seksualiteit staan ook op de kaart en dat is vrij uniek in vergelijking met andere docentenopleidingen. Eigenlijk moet iedereen hier veel meer van weten en zich voortdurend op dit terrein blijven ontwikkelen.'

5.1.5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies
Bij de WO- en HBO-lerarenopleidingen voor het voorgezet onderwijs ligt de prioriteit in het curriculum bij (vak) didaktiek, onderwijskunde en pedagogiek. Om die reden maken deze opleidingen niet of nauwelijks ruimte in het curriculum vrij voor huiselijk geweld en kindermishandeling. Men vindt de thema's belangrijk, maar te specifiek voor het curriculum. Als er al aandacht aan wordt besteed, dan gebeurt dat op persoonlijk titel van een opleidingscoördinator of docent. Wel wordt er incidenteel informatie gegeven over zorgstructuur in school en het signaleren van probleemgedrag.

Aanbevelingen
- Leraren in het voorgezet onderwijs zouden het als hun verantwoordelijkheid moeten zien om kindermishandeling en huiselijk geweld te signaleren. Dit vraagt om agendering van de geweldsthema's in de lerarenopleidingen.
- Om de geweldsthema's opgenomen te krijgen in het curriculum moeten ze een prominentere plek krijgen binnen de onderliggende kennisbasis en de beroeps- en competentieprofielen.
- Geadviseerd wordt aan te sluiten bij het ADEF (hogescholen) en het ICL (universiteiten).

5.2 Onderzoeksresultaten Lerarenopleidingen basisonderwijs

In deze paragraaf ligt de nadruk op de HBO- en WO-opleidingen voor leraar basisonderwijs. De gegevens van deze twee opleidingen worden gezamenlijk gerapporteerd aangezien de verschillen minimaal zijn. Veelal volgen studenten van een academische pabo onderdelen waarin huiselijk geweld en kindermishandeling aan de orde komen aan de HBO-PABO.

5.2.1 Gegevens over de opleidingen en respons

De opleiding tot leraar basisonderwijs
De voltijd opleiding tot leraar basisonderwijs aan een hogeschool duurt vier jaar. Daarnaast wordt ook vaak een deeltijd opleiding aangeboden, die twee jaar duurt. En er bestaat een duale variant, een voltijd opleiding waarbij studenten naast colleges op de hogeschool voor een belangrijk deel werkend op school doorbrengen. Naast de HBO-pabo bestaan er sinds enkele jaren ook universitaire opleidingen, waarbij een universiteit en één of meerdere HBO-PABO's samen academisch geschoolde leraren basisonderwijs opleiden.

Respons
Er zijn in Nederland 24 hogescholen, die gezamenlijk 43 opleidingen tot leraar basisonderwijs aanbieden (43 HBO-PABO's). In totaal zeventien hogescholen bieden in samenwerking met een universiteit een academische opleiding tot leraar basisonderwijs aan: zogeheten academische PABO's.
Van de HBO-PABO's hebben 25 van 43 opleidingen meegewerkt aan dit onderzoek (respons 58%). Soms is één persoon geïnterviewd voor meerdere opleidingen. In totaal zijn twintig interviews afgenomen bij de HBO-PABO's. Van de academische PABO's zijn twaalf van de zeventien opleidingen in het onderzoek meegenomen (respons 71%). Hiervoor zijn geen aparte interviews gehouden, omdat de informatie over de academische pabo vrijwel altijd overeen kwam met die van de HBO-pabo van dezelfde hogeschool of locatie. Van de vierentwintig hogescholen zijn er achttien (75%) in het onderzoek vertegenwoordigd. De vragen zijn meestal beantwoord door een opleidings- of studiecoördinator, manager en/of docent.
Ondanks inspanningen alle opleidingen bij dit onderzoek te betrekken, is dat niet geheel gelukt. De belangrijkste reden hiervoor was de periode van het schooljaar waarin de interviews plaatsvonden. Veel medewerkers hadden het te druk om medewerking te verlenen. Ondanks eerdere toezeggingen zagen zij soms op het laatste moment af van deelname. Een enkele opleiding zei niets te doen aan het onderwerp en werkte daarom niet mee. Bij enkele opleidingen bleek het ook na vele telefoontjes en mails niet mogelijk een persoon bij de opleiding te vinden om de vragen te beantwoorden.

5.2.2 Stand van zaken

De uitkomsten hieronder zijn gerelateerd aan de twintig PABO's, die aan het onderzoek hebben meegewerkt. De cijfers hebben echter ook betrekking op de twaalf universitaire pabo-opleidingen die door de PABO's vertegenwoordigd worden (tenzij uitdrukkelijk anders vermeld).

Aandacht voor de Wet meldcode
Ongeveer de helft van de PABO's besteedt aandacht aan de Wet meldcode. Uit de toelichtingen blijkt echter dat men hierbij vaak denkt aan het onderwerp huiselijk geweld en kindermishandeling in zijn totaliteit, en niet expliciet aan de wet en de specifieke implicaties daarvan voor een leraar basisonderwijs.

Aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling
Alle opleidingen tot leraar basisonderwijs geven aan aandacht te besteden aan kindermishandeling. Huiselijk geweld komt in de opleidingen vooral aan de orde wanneer kinderen getuige zijn van huiselijk geweld, maar dat valt feitelijk ook onder de definitie van kindermishandeling. Slechts enkele opleidingen besteden in bredere zin aandacht aan huiselijk geweld.
Bij kindermishandeling wordt aan alle aspecten daarvan ongeveer evenveel aandacht besteed, dus zowel aan lichamelijke-, psychische- of emotionele mishandeling of verwaarlozing, als aan seksueel misbruik en getuige zijn van (huiselijk) geweld.

'We hebben hier al lang geleden voor gekozen, vanuit de geschiedenis van de school. Er werkte hier een maatschappelijk werkster die aandacht gaf aan dit onderwerp. Daar is een module van gemaakt: Beroepshouding en seksualiteit.'

Bij huiselijk geweld gaat het, zoals al gezegd, vooral om het getuige zijn van kinderen van geweld in de thuissituatie. Daarnaast wordt soms (vier van twintig opleidingen) aandacht besteed aan (ex)partnergeweld en in drie van twintig opleidingen aan eergerelateerd geweld, huwelijksdwang en vrouwelijke genitale verminking.

Andere thema's die in dit kader worden genoemd, zijn: signalen van kindermishandeling of seksueel misbruik, psychische gevolgen, weerbaarheid en preventie.

Plaats in het curriculum

De wijze waarop de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling door de PABO's worden aangeboden varieert enorm. Dat geldt voor de omvang, de leerjaren waarin het aan bod komt, de plek in het curriculum (structureel of als keuzeonderdeel), en de inbedding (separaat of als onderdeel van een breder thema). Vaak maken de geweldsthema's structureel deel uit van een blok of module die een breder hoofdonderwerp heeft, zoals: zorg in en om de school, beroepshouding en seksualiteit, zorgleerlingen, pedagogiek, levensbeschouwing, passend onderwijs, ontwikkelingspsychologie, leerlijn zorg, beroepsethiek, omgang met ouders, gezond mens en gedrag, jonge kind - oudere kind, gezondheidskunde, enz.

Verder worden op verschillende PABO's speciale themadagen georganiseerd, waar deze onderwerpen centraal staan. Bijvoorbeeld gastcolleges of workshops in samenwerking met het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) of bureau jeugdzorg. Daarnaast komen de thema's ook ter sprake tijdens themadagen over de veilige school, themadagen van de Rutgersstichting, bezoeken aan de GGD, enz.

Soms hebben studenten de mogelijkheid om een keuzemodule te volgen waarin kindermishandeling aan de orde komt, zoals de keuzemodule signaleren en melden kindermishandeling, of een minor zorg, neuropsychologie of kindermishandeling. Sommige studenten kiezen het thema als onderwerp voor een afstudeeronderzoek of scriptie.

Het aantal uren dat PABO's structureel aan het onderwerp besteden is moeilijk exact aan te geven, doordat het in verschillende blokken, modules, minoren, keuzevakken, stages, praktijkopdrachten en intervisiebijeenkomsten aan de orde kan komen. Daarnaast is dit ook mede afhankelijk van de individuele keuzes van docenten en studenten.

Redenen

Als belangrijkste argument voor het behandelen van deze onderwerpen noemen de respondenten dat de pabo primair opleidt voor het werken met jonge kinderen. Kindermishandeling heeft daardoor de eerste prioriteit. Daarnaast is echter ook het getuige zijn van geweld in het gezin een zeer belangrijk item. Door zes PABO's wordt seksueel geweld benoemd bij huiselijk geweld, maar ook daarin zit een overlap met kindermishandeling; meestal wordt aan seksueel geweld gedacht, waarvan het kind ofwel slachtoffer ofwel getuige is.

Veel opleidingen benadrukken dat het curriculum erg vol zit, zeker bij de deeltijd- en duale opleidingen. Bovendien maken de geweldsthema's geen deel uit van de opleidingseisen, zoals die verwoord zijn in de kennisbasis, deelkwalificaties, competenties en beroepsprofielen. Daarom staan de PABO's zelf voor de afweging wat ze wel of niet standaard aanbieden aan alle studenten. Hierbij kiezen ze er vaak wel voor om kindermishandeling te behandelen, maar huiselijk geweld meestal niet.

'De afweging is steeds: hoe ver moeten we gaan? Een docent moet immers geen taken van een hulpverlener op zich gaan nemen.'

Verschillende opleidingen zeggen dat zij bij dit onderwerp een link leggen met pesten, zowel vanwege de verwantschap tussen beide onderwerpen als vanwege het feit dat dit kinderen makkelijker aanspreekt.

Er is momenteel ook veel druk om pesten in de opleiding aan de orde te stellen. Maar dan moet er iets anders uit …'

Daarnaast zeggen verschillende opleidingen dat het onderwerp, buiten het vaste curriculum, regelmatig ook aan de orde komt wanneer studenten er tijdens hun stages of leerpraktijk mee in aanraking komen, bijvoorbeeld bij intervisie-bijeenkomsten.

Competenties
Voor een leraar basisonderwijs zijn zeven competenties vastgesteld; interpersoonlijk competent, pedagogisch competent, vakinhoudelijk en didactisch competent, organisatorisch competent, competent in het samenwerken in een schoolteam, competent in samenwerken met de omgeving en competent in reflectie en ontwikkeling. In de uitwerking daarvan wordt echter niet geëxpliciteerd welke competenties een leraar nodig heeft voor de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Voor een leerkracht zijn de belangrijkste benodigde competenties voor dit onderwerp:
- Het signaleren van kindermishandeling en huiselijk geweld;
- Het voeren van een eerste gesprek met ouders over de signalen, zo nodig met een collega/expert;
- Het delen van signalen met collega's en in- en externe experts;
- Het participeren in multidisciplinair overleg waar de signalen worden geanalyseerd en de aanpak wordt vastgesteld;
- Het volgen van de ontwikkeling van het kind en het behouden van contact met de ouders;
- Het reflecteren op eigen mogelijkheden en beperkingen om te adequaat te signaleren en te handelen.

De opleidingen besteden vooral aandacht aan:
- Het signaleren van kindermishandeling (twintig van twintig);
- Het delen van signalen van kindermishandeling met anderen (twintig van twintig);
- Het samenwerken en informatie kunnen delen met anderen (negentien van twintig);
- Het bespreken van signalen van kindermishandeling met ouders (achttien van twintig);
- Het reflecteren op het eigen handelen (vijftien van twintig);
- Het volgen van het kind en behouden van contact met de ouders (veertien van twintig).

Hierbij ligt de nadruk op kennis over deze onderwerpen en in veel mindere mate op het trainen van bijbehorende vaardigheden.
Met betrekking tot huiselijk geweld zijn maar weinig gegevens beschikbaar, omdat de meeste opleidingen alleen of vooral aandacht besteden aan kindermishandeling. Bij huiselijk geweld gaat het vooral om het signaleren, het bespreken met ouders en het delen van signalen met in- en externe experts.

5.2.3 Specifieke onderwerpen

Behoefte aan bijscholing
Zeventien van de 25 opleidingen hebben naar eigen zeggen behoefte aan bijscholing van docenten; bij voorkeur via een cursus, training of workshop. Enkele PABO's noemen ook e-learning, een website of nieuwsbrief als scholingsmogelijkheden. De belangrijkste onderwerpen voor bijscholing zijn:
- Het opleiden van een interne expert, zodat een van de docenten een voortrekkersrol kan vervullen.
- Het benutten van het materiaal van Hogeschool Ede.
- Het beleggen van een eenmalige bijeenkomst om zelf een les te kunnen ontwikkelen.
- De Wet meldcode en de uitwerking daarvan.
- Het herkennen van signalen.

- De verbreden van de expertise binnen het docententeam onder leiding van een expert.
- Verdieping van de bestaande inhoud.
- De functie en taken van de leerkracht met betrekking tot kindermishandeling en huiselijk geweld.
- Nieuwe ontwikkelingen op het terrein van huiselijk geweld en kindermishandeling.

‘De gereformeerde Hogeschool Ede heeft mooi materiaal ontwikkeld over kindermishandeling en huiselijk geweld. Wij gaan daar volgend jaar ook mee werken. Het materiaal is al aangeschaft.’

De meeste opleidingen die geen behoefte hebben aan bijscholing zeggen doorgaans dat zij al voldoende expertise in huis hebben over deze onderwerpen. Sommigen hebben contacten met externe partijen die dit kunnen verzorgen, zoals het AMK en de GGD. Andere PABO’s zeggen dat ze genoeg jonge pedagogen in huis hebben die goed in deze onderwerpen thuis zijn, de benodigde expertise kunnen halen bij Social Work, of onlangs hun docenten de GGD-scholing ‘Juf, doet u ook aan seks?’ hebben laten volgen.

E-learning

E-learning wordt tot nu toe nog vrijwel nergens ingezet voor het onderwijs aan studenten. De opleidingen zijn niet bekend met de mogelijkheden daarvan, maar willen er wel graag mee kennis maken. Studenten raadplegen wel websites bij het uitwerken van opdrachten of het schrijven van scripties.

‘Ik ben blij met de tip voor de e-learning van The Next Page; dat lijkt voor ons bruikbaar.’

Relationele en seksuele vorming

Naast vragen over huiselijk geweld en kindermishandeling is ook gevraagd of de PABO’s aandacht besteden aan relationele en seksuele vorming. Alle PABO’s besteden hier aandacht aan. Vaak gebeurt dit binnen de vakken pedagogiek, biologie of ontwikkelingspsychologie of in de kerndoelen Mens en Samenleving of Natuur en Techniek. Daarnaast worden in de kader ook enkele specifieke modules genoemd:
- Module van de Rutgersstichting;
- Module sociale en emotionele ontwikkeling;
- Module beroepshouding en seksualiteit.

Verschillende opleidingen geven aan dat de aandacht voor het onderwerp op twee niveaus ligt; op dat van de studenten zelf en op dat van de toekomstige leerlingen waaraan zij les gaan geven. Een opleiding geeft aan dat er maar heel weinig aandacht aan wordt besteed vanwege het zware accent op taal en rekenen.

5.2.4 Plannen voor de toekomst

Meer aandacht voor geweldsproblematiek?

Meer dan de helft van de PABO’s (twaalf van twintig) wil in de toekomst meer aandacht geven aan kindermishandeling; voor een kleiner deel (zes van twintig) geldt hetzelfde voor huiselijk geweld. Vaak al in het komende studiejaar. Enkele opleidingen zeggen ook dat het interview hen gemotiveerd heeft om het onderwerp binnen de opleiding te agenderen of er meer aandacht aan te gaan geven.

‘Je leidt studenten op voor de samenleving, dus dan hoort dit er wel bij.’

Sommige opleidingen willen de thema's niet langer als keuzeonderdeel maar als structureel onderdeel in het onderwijsprogramma opnemen. Andere opleidingen willen nadrukkelijker aandacht gaan besteden aan de Wet meldcode en de implicaties daarvan voor de leerkracht. Daar tegenover staat echter dat sommige opleidingen vanwege het overvolle curriculum geen mogelijkheid zien om de aandacht voor het onderwerp uit te breiden.

'Door deze vragenlijst zijn de onderwerpen huiselijk geweld en kindermishandeling op de kaart gezet bij het docententeam.'

'Wij willen vanuit de overheid een verplichting en meer handvatten voor deze onderwerpen, ook vanwege de nieuwe Wet meldcode.'

Op de vraag wat ervoor nodig is om in het curriculum meer aandacht te geven aan huiselijk geweld en kindermishandeling, wordt vooral geantwoord dat het standaard in het curriculum opgenomen zou moeten worden (acht van 25) en dat bijscholing van docenten noodzakelijk is (zeven van 25). Daarnaast worden ook tal van andere zaken genoemd, zoals:

- een informatiedag met voorbeelden organiseren voor het personeel;
- dit punt hogeschool-breed, dus voor alle PABO's van de hogeschool, oppakken;
- met het team op één lijn komen en besluiten hoe dit beter wordt vormgegeven;
- het inschakelen van professionele ondersteuning door het AMK;
- het bevorderen van de uitwisseling met andere PABO's om dit onderwerp optimaal in te passen in het overvolle curriculum;
- meer geld beschikbaar stellen voor docenturen, omdat er in het curriculum nog wel ruimte zit;
- het management zou zich meer moeten verdiepen in deze thema's, zodat ze ontdekken dat hier ruimte voor nodig is binnen het curriculum.

In welke mate zijn studenten toegerust?

De opleidingen kunnen met een cijfer van 1 tot 10 aangeven hoe hun studenten op het gebied van huiselijk geweld en kindermishandeling zijn toegerust voor hun beroepspraktijk. Die cijfers lopen uiteen van een 4 tot een 8. Uit de toelichtingen hieronder blijkt dat de beoordelingen sterk afhangen van de eigen eisen of wensen.

'Wat we doen is goed, maar ik vind het te weinig.'

'Gezien wat er in vier jaar kan, geef ik een 8. Maar als je vraagt wat je van een leerkracht op school mag verwachten, dan zullen zij zich in de beroepspraktijk hierin verder moeten door ontwikkelen.'

'Een student die het tegenkomt tijdens een stage, zal hierover meer geleerd hebben dan een student die er niet mee te maken heeft gekregen.'

'Wij vinden het onze taak studenten kennis te bieden over de zorgstructuur. Zij leren signaleren en echt kijken naar kinderen, terwijl zij hun oordeel daarbij uitstellen. En zij leren samenwerken met interne en externe professionals in een team.'

'Het onderwerp moet eigenlijk voortdurend aandacht krijgen en in verschillende lessen, zodat het meer tussen de oren en in de houding van studenten komt te zitten.'

'Studenten zijn startbekwaam, maar als ze er voor het eerst mee te maken krijgt, moeten ze met de IB'er samen aan de slag: leren in de praktijk en met ondersteuning.'

'De theorie is overgedragen, hier is zo veel mogelijk aan gedaan. Maar in de praktijk blijft het lastig.'

5.2.5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies
Alle PABO's besteden aandacht aan kindermishandeling. Huiselijk geweld komt vrijwel alleen aan de orde als kinderen daar getuige van zijn; formeel valt dit echter ook onder de definitie van kindermishandeling. De aandacht voor huiselijk geweld is over het algemeen minimaal en bereikt niet altijd alle studenten. Beginnende leerkrachten zijn daarmee op dit vlak niet altijd goed voorbereid op de beroepspraktijk. Een overvol curriculum wordt als belangrijkste reden genoemd om het onderwerp niet prominenter te behandelen. Het onderzoek heeft voor een aantal PABO's tot bewustwording geleid en soms al geleid tot concrete plannen. De Wet meldcode krijgt nog vrijwel nergens specifieke aandacht.

Aanbevelingen
- Kom tegemoet aan de behoefte aan onderlinge uitwisseling over de inpassing van huiselijk geweld en kindermishandeling in het pabo-curriculum.
- Sluit daartoe aan bij bestaande kanalen en initiatieven, bijvoorbeeld het AOJ, waarin toegewerkt wordt naar een gezamenlijk basiscurriculum op gedragsvragen.
- Ontwikkel in samenwerking met de opleidingen voorbeeldlessen en ondersteunend materiaal.
- Stel vast welke competenties noodzakelijk zijn voor de startbekwaamheid van leerkrachten en welke leerpunten tijdens de inductieperiode aan de orde kunnen komen.

5.3 Onderzoeksresultaten MBO-onderwijsassistent

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de MBO-opleiding tot onderwijsassistent. Eerst wordt kort weergegeven wat deze opleiding inhoudt. Daarna wordt toegelicht waarom er een vervolg op deze deelrapportage zal plaatsvinden.

5.3.1 Gegevens over de opleiding

De MBO-opleiding Onderwijsassistent die bij dit onderzoek betrokken is, valt onder de MBO-sector Zorg, Welzijn en Sport. De opleiding duurt drie jaar en is een op zichzelf staande opleiding. In de toekomst wordt deze opleiding volgens het concept-kwalificatiedossier 2013-2014 (opgesteld door Calibris) een uitstroomvariant van de opleiding Pedagogisch werk.
De onderwijsassistent werkt in verschillende typen onderwijs zoals basisschool, brede school, speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Een onderwijsassistent voert volgens afspraak met de leraar of het lerarenteam lesactiviteiten uit: hij neemt lesactiviteiten over of voert naast de leraar zelf onderdelen uit. Verder begeleidt de onderwijsassistent leerlingen met specifieke leer- en ontwikkelingsbehoefte(n). Hij is daarbij het aanspreekpunt voor leraar, betrokken interne collega's en eventuele externe deskundigen. Deze beschrijving is gebaseerd op het kwalificatiedossier Pedagogisch werk (2012-2013 / concept 2013-2014).

Respons
De MBO-Raad, de brancheorganisatie van onderwijsinstellingen in het middelbaar beroepsonderwijs, is verzocht om hun aangesloten ROC's te benaderen voor deelname aan de monitor. Vanwege het privacybeleid van de MBO-Raad konden de contactgegevens van de aangeschreven leden niet worden gedeeld. Hierdoor was een directe benadering van respondenten door de onderzoekers niet mogelijk. Het uitzetten van het verzoek tot deelname verliep volledig via de MBO-Raad. Ook de vragenlijst is per e-mail via de MBO-Raad uitgezet.

Na enkele herhalingsverzoeken per e-mail vanuit de MBO-Raad hebben uiteindelijk acht van de 43 (19%) ROC's die middelbaar beroepsonderwijs in de sector zorg en welzijn aanbieden deelgenomen aan de monitor. In totaal zijn er door middel van negen telefonische interviews voor zestien opleidingen vragenlijsten ingevuld. Slechts drie van deze zestien vragenlijsten hebben betrekking op de opleiding tot onderwijsassistent.
Door geringe respons had meerdere redenen. De periode waarin het verzoek tot deelname is uitgezet, bleek door hoge werkdruk voor de zomerperiode niet ideaal. Daarnaast was door het privacy beleid van de MBO-Raad geen ruimte voor telefonisch rappel. Met deze resultaten is het niet mogelijk om een totaalbeeld te verkrijgen van de opleiding Onderwijsassistent. Om die reden is ervoor gekozen om vervolgonderzoek te doen. In het najaar van 2013 heeft een tweede ronde dataverzameling plaatsgevonden. De MBO-Raad heeft hieraan medewerking verleend. Echter heeft deze tweede ronde niet de extra input opgeleverd die nodig was om deze rapportage voldoende aan te vullen.

5.3.2 Voorzichtige conclusie MBO-onderwijsassistent

De drie geïnterviewde opleidingen besteden minimaal aandacht aan de meldcode en de geweldsthema's. Het wordt duidelijk dat de respondenten wel een grote meerwaarde zien in het meenemen van deze thema's. De onderwijsassistent is namelijk nauw betrokken bij schoolgaande kinderen en kan zo een goede signalerende functie vervullen.

5.4 Onderzoeksresultaten Master SEN, leraar lichamelijke opvoeding en CIOS

In dit hoofdstuk wordt beknopt verslag gedaan van de inventarisatie van de Master SEN-opleidingen. Het betreft slechts drie opleidingen, die op een groot aantal plaatsen worden aangeboden. Daarnaast wordt hier ook kort verslag gedaan van de inventarisatie bij HBO-opleidingen voor leraar lichamelijke opvoeding (voor primair en voortgezet onderwijs). Slechts één opleiding heeft aan de monitor meegewerkt. Tot slot is hier ook de MBO-opleiding voor begeleider sport en beweging (CIOS) meegenomen. Feitelijk is dit geen onderwijsopleiding, maar de informatie van de twee responderende CIOS-opleidingen wordt hier toch weergegeven.

5.4.1 Master-SEN-opleidingen

De tweejarige Masteropleiding Special Educational Needs wordt veelal gevolgd door mensen die al een aantal jaren ervaring hebben opgedaan in de onderwijspraktijk en daarnaast werken op een school. De opleiding leidt op voor intern begeleiders in reguliere basisscholen, maar ook voor leerkrachten en ambulant begeleiders in het speciaal onderwijs. Er zijn slechts drie hogescholen die de Master SEN aanbieden, maar dat gebeurt wel op een groot aantal plaatsen in het land. Van deze drie hogescholen hebben er twee meegewerkt aan dit onderzoek, middels twee interviews. Samen vertegenwoordigen zij de Master-SEN-opleidingen op 21 vestigingen.

Het onderwijs aan deze opleidingen heeft een theoretisch karakter. Er is maar beperkte ruimte voor specialistische en gedrag-specifieke modules, waarin de signalering en aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling een plek zou kunnen krijgen. Dat lukt vanwege de geringe ruimte in het curriculum vrijwel niet. Ook zegt één van de twee hogescholen dat dit onderwerp, net als relationele- en seksuele vorming, eigenlijk al in de bachelor (PABO) aan de orde zou moeten komen.
Eén van de twee hogescholen besteedt in de Master-SEN-opleiding geen specifieke aandacht aan huiselijk geweld en kindermishandeling; vragen van studenten hierover kunnen wel in het onderdeel sociale en emotionele ontwikkeling binnen het domein 'gedrag' aan de orde komen. Daarin wordt

ook aandacht besteed aan relationele en seksuele vorming. De andere hogeschool besteedt in beperkte mate aandacht aan kindermishandeling. Dit gebeurt binnen het thema 'ontwikkelingsbelemmeringen'.
Hierbij wordt vooral ingegaan op de competenties signaleren, het bespreken van signalen met ouders en het delen informatie met anderen. Daarnaast kunnen studenten het als eigen keuze-onderwerp oppakken.

'Leerkrachten die de Master SEN volgen werken al op school. Zij hebben vanuit hun vak bezien de plicht om zich hierin te verdiepen. De dagelijkse kennis zou dan aanwezig moeten zijn. In de praktijk bestaan er echter grote verschillen in kennis en vaardigheden tussen individuele studenten/leerkrachten.'

Eén van de hogescholen wil in de toekomst meer aandacht gaan besteden aan de nieuwe meldcode. De andere hogeschool is door dit onderzoek geattendeerd op de afwezigheid van dit onderwerp in de opleiding en wil dat volgend jaar gaan aanpakken. Zij hebben daarvoor behoefte aan goede bronnen en aan interne scholing voor de docenten die de module gaan ontwikkelen.

5.4.2 Opleiding voor leraar lichamelijke opvoeding - ALO

Er zijn zes hogescholen die een opleiding aanbieden tot leraar lichamelijke opvoeding in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs. Deze opleiding wordt meestal aangeduid met ALO (Academie voor Lichamelijke Opvoeding). Van deze zes opleidingen heeft er slechts één meegewerkt aan dit onderzoek. De overige scholen gaven aan geen tijd te hebben of zeiden wel toe, maar bleven vervolgens onbereikbaar.
De opleiding die meewerkte, geeft aan dat er op dit moment nauwelijks iets aan de thema's wordt gedaan. Er wordt alleen iets over gezegd in de hoorcolleges over leerlingbegeleiding. Hierin wordt aandacht besteed aan gezinsproblemen, waarbij huiselijk geweld zijdelings aan de orde komt. De opleiding zegt zich door dit onderzoek te realiseren dat hier iets mee moet gebeuren in de opleiding, met name met het thema kindermishandeling. Ook de ALO leidt immers op voor het werken met kinderen. Kindermishandeling vindt men daarbij het meest van belang en huiselijk geweld vooral wanneer kinderen daar getuige van zijn. Zij willen dit het komende studiejaar oppakken en dan bepalen hoeveel uren hiervoor ingepland worden.

**'Door dit onderzoek is intern al duidelijk dat we dit moeten oppakken.
Het zit al in de pijplijn voor komend jaar, in de derde periode.**

Het zal volgens de respondent niet gemakkelijk zijn om een plek voor dit thema te vinden vanwege het (over)volle curriculum.

5.4.3 MBO-opleiding voor Sportleiders - CIOS

CIOS staat voor Centraal Instituut Opleiding Sportleiders. Deze opleiding leidt studenten in vier jaar (wordt drie jaar) op voor het les- en leidinggeven in sport- en bewegingsactiviteiten aan kinderen en volwassenen in bijvoorbeeld buitensportondernemingen, gemeentes (buurtwerk en welzijnsorganisaties), gehandicapten- of ouderenzorg, defensie, sportverenigingen of reisorganisaties, maar *niet* in scholen. In strikte zin is het hierdoor geen onderwijsopleiding of sociaal-pedagogische opleiding. Vanwege het gegeven dat deze sportbegeleiders wel vaak met kinderen en jongeren werken, zijn zij toch benaderd voor dit onderzoek. De opleiding voor sportbegeleiders wordt aangeboden op MBO-niveau en wel op vijf ROC's. Van de vijf CIOS-opleidingen hebben er twee aan het onderzoek meegewerkt.

Beide opleidingen zeggen dat er alleen zijdelings aandacht wordt besteed aan huiselijk geweld en kindermishandeling. Het kan aan de orde komen in lessen over sociale- en emotionele ontwikkeling of bij beroepsvaardigheden. Bijvoorbeeld als het gaat over signalering. Studenten signaleren bijvoorbeeld regelmatig blauwe plekken en vragen zich dan af wat ze daarmee kunnen of moeten.

'Fysieke opleidingen zoals het CIOS zijn heel strikt in het hanteren van gedrags- en omgangsregels. Zowel docenten als studenten gaan heel precies met deze regels om. Daarnaast wordt door de overkill aan aandacht voor de weerbaarheid van meisjes, de positie van jongens voor de groep erg moeilijk gemaakt. Daarom willen wij hier meer aandacht voor!'

Beide opleidingen willen al het komende studiejaar meer aandacht aan het onderwerp gaan besteden, met name aan het signaleren en herkennen van signalen van kindermishandeling, de Wet meldcode en de consequenties daarvan voor de beroepsgroep. Een van de opleidingen vindt huiselijk geweld minder van toepassing voor hun beroepsgroep, met uitzondering van het getuige zijn van geweld thuis. Eén van de opleidingen wil de onderwerpen verplicht opnemen in het curriculum. Startpunt voor de aanpak ligt bij het informeren en scholen van docenten. Eén van de opleidingen wil graag materiaal of een methode vanuit de overheid willen om die te kunnen gebruiken bij het onderwijs over deze onderwerpen.

6. Deelrapportage 3 Sociaal-wetenschappelijk opleidingen

6.1 Onderzoeksresultaten sociaal-wetenschappelijke opleidingen

In deze deelrapportage staan de bevindingen van het onderzoek bij de sociaal-wetenschappelijke opleidingen beschreven.

6.1.1 Gegevens over de opleidingen en respons

Er zijn negen faculteiten Psychologie benaderd (waarvan een interdisciplinaire masterstudie victimology) en zes faculteiten Pedagogische Wetenschappen. Per universiteit zijn meerdere mensen aangeschreven: studiebegeleiders, studiecoördinatoren en docenten werkzaam in de bachelor- en masterfase. De functies van de respondenten loopt uiteen van bijzonder hoogleraar met de leerstoel 'voorkomen, gevolgen en aanpak kindermishandeling' tot universitair (hoofd)docent en studieadviseur. Tijdens de interviews wordt meerdere malen opgemerkt dat de vragenlijst niet geheel past bij het wetenschappelijke karakter van de studies. Sommige vragen zijn hierdoor moeilijk eenduidig te beantwoorden.

'Het is goed dat zo'n onderzoek gedaan wordt. Het zet ons wel tot nadenken over ons aanbod.'

Respons
Het benaderen van de respondenten binnen de universiteiten verloopt moeizaam. Het blijkt vooral moeilijk te zijn om te achterhalen wie verantwoordelijk is voor de invulling van het curriculum. In totaal zijn 24 mensen benaderd met het verzoek voor een telefonisch interview. Na meerdere rappelrondes zijn uiteindelijk negen interviews afgenomen: vier bij pedagogiekstudies, vier bij psychologiestudies en één bij de victimology-studie. Bij één psychologiestudie vond een interview plaats met een hoogleraar in de masterfase en een studiebegeleider in de bachelorfase. Bij de overige studies beantwoordde de respondent de vragen zowel voor de bachelor- als de masterfase. In acht gevallen betrof het voltijd universitaire studies van vier jaar met een bachelor- en masterfase. De negende opleiding - de victimology-studie in Tilburg - is een interdisciplinaire studie van een jaar. Van de vijftien faculteiten Psychologie en Pedagogische Wetenschappen heeft ruim de helft deelgenomen aan deze studie. Van zeven faculteiten is geen respons ontvangen, ondanks herhaaldelijke rappelrondes.

6.1.2 Stand van zaken

Aandacht voor de Wet meldcode
De vier pedagogiekstudies besteden in het onderwijsprogramma aandacht aan de Wet meldcode. Bij één daarvan wordt in collegevorm specifiek uitleg gegeven over het stappenplan van de meldcode. Bij de Universiteit Leiden gebeurt dit tijdens het derde leerjaar, waar een cursus kindermishandeling gegeven wordt die door vrijwel alle studenten wordt gevolgd. Bij de overige drie studies die aandacht besteden aan de meldcode wordt dit gedaan bij het onderwijs over kindermishandeling. Daarnaast komt het aan de orde als voorbereiding op de praktijkstage.
Bij de psychologiestudies is de reden om geen aandacht te besteden aan de meldcode dat er meer naar gedragsproblematiek bij het kind zelf wordt gekeken en niet naar actuele wetswijzigingen op dit gebied. Wel wordt door twee psychologiestudies aangegeven dat dit onderwerp in de toekomst wellicht meer aandacht krijgt. Bij de victimology-studie wordt opgemerkt dat men zich in de studie meer richt op internationale wetgeving en dat de Wet meldcode daarbij wellicht als voorbeeld kan

dienen. De vragenlijst van de monitor en de onderwerpen die daarin genoemd worden dienen voor één van de respondenten wellicht als leidraad bij het aanpassen van het curriculum. Maar ook hier benadrukken de respondenten dat het curriculum overvol is, waardoor niet alle uitgesplitste onderwerpen aan bod kunnen komen.

Aandacht voor huiselijk geweld

Bij de pedagogiekstudies wordt aandacht besteed aan huiselijk geweld, maar bij twee opleidingen gebeurt dit niet expliciet. Bij de psychologiestudies komt huiselijk geweld minder aan de orde. Als dat wel het geval is, gebeurt dat binnen de context van kindermishandeling ('getuige van huiselijk geweld als vorm van kindermishandeling') of als onderdeel van een introductiecursus Ontwikkelingspsychologie. Ook worden in dit kader de trainingen psychologische interventies van psychologen die in de gezondheidszorg gaan werken genoemd.
Bij een pedagogiekstudie komen alle facetten van huiselijk geweld (eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking, partnergeweld, ex-partnergeweld, seksueel geweld in huiselijke kring, ouderenmishandeling, oudermishandeling, huwelijksdwang) aan de orde binnen een minor van zes cursussen die door vrijwel alle pedagogiekstudenten wordt gevolgd.
Partnergeweld en seksueel geweld in de huiselijke kring worden regelmatig genoemd, maar worden in geen van de opleidingen als apart thema behandeld. De onderwerpen ouderenmishandeling en oudermishandeling worden slechts door één studie genoemd, waar ze geïntegreerd worden behandeld. Slechts twee studies besteden aandacht aan eergerelateerd geweld of vrouwelijke genitale verminking. Dat gebeurt in het kader van het onderwerp kindermishandeling of het onderwerp kwetsbare slachtoffers. De verschillende facetten van huiselijk geweld worden minder gezien dan de verschillende vormen van kindermishandeling. Bovendien worden de verschillende vormen van huiselijk geweld te specifiek gevonden. Het is moeilijk hiervoor een plaats te vinden in het volle curriculum. Met nadruk wordt enkele keren gesteld dat het belangrijke onderwerpen zijn; het ontbreken van structurele aandacht is vooral een kwestie van tijd en middelen. Bovendien is voor de pedagogiekstudie het kind het natuurlijke hoofdonderwerp. Om die reden wordt er meer aandacht geschonken aan kindermishandeling dan aan huiselijk geweld.

Aandacht voor kindermishandeling

Zes van de negen respondenten geven aan dat kindermishandeling een structurele plaats heeft in het curriculum. Vooral in de pedagogiekstudies komt kindermishandeling uitgebreid aan de orde. Bij de psychologiestudies komt kindermishandeling in de bachelorfase niet als apart thema aan de orde, omdat men zich richt op klinische aandoeningen van het kind (gerelateerd aan het Diagnostic Statistical Manual). Uit onderstaand citaat blijkt dat dit door de maatschappelijke omstandigheden kan veranderen. In twee masterstudie psychologie komt kindermishandeling wel uitgebreid aan de orde. Het onderwerp wordt daar (klinische) uitgediept. De overige masterstudies hebben kindermishandeling als structureel onderwerp in het onderwijs opgenomen: meestal als apart thema tijdens colleges of minorcursussen, waarin alle vormen van kindermishandeling (geïntegreerd) worden behandeld. Bij de opleiding Victimology ligt de scope vooral op kwetsbare slachtoffers. Aan kindermishandeling gerelateerde onderwerpen worden binnen dat kader behandeld. De genoemde onderwerpen bij kindermishandeling (lichamelijke mishandeling, lichamelijke en psychische verwaarlozing, psychische of emotionele mishandeling, getuige van geweld, seksueel misbruik) komen bij alle studies aan de orde en worden als zeer relevant beschouwd voor het hoofdthema.
Bij 'andere thema's' worden de volgende onderwerpen genoemd: seksuele weerbaarheid; weerbaarheid op het gebied van geweld en mishandeling; de forensische kant van kindermishandeling; lange termijn uitkomsten; en traumasymptomen van kindermishandeling.

Redenen
De studies die aandacht besteden aan huiselijk geweld en kindermishandeling geven hiervoor als reden dat het voor de (toekomstige) beroepsgroep belangrijk is dat deze thema's aan de orde komen, ook al is het in de meeste gevallen op een puur theoretische manier. Het doel is professionals op te leiden met een gedegen kennis op dit gebied. De reden voor het niet opnemen van de aparte thema's is dat ze te specifiek worden gevonden of omdat er geen ruimte voor is in het onderwijsprogramma. Men acht deze onderwerpen echter wel van belang, zeker in de huidige maatschappelijke context.

'Ik denk niet dat het een bewuste keuze is, maar wij kijken met name naar normale ontwikkeling en stoornissen. Kindermishandeling is geen stoornis, maar zou wel een oorzaak voor stoornissen kunnen zijn. Ik zou me daarom kunnen voorstellen dat het een thema kan zijn. Bijvoorbeeld voor de keuzevakken over de gezondheidszorgpsychologie, voor een keuzevak in het derde jaar of voor een vak in de masterfase. Op dit moment is dit echter nog niet zo.'

De meest genoemde redenen om geen aandacht te besteden aan kindermishandeling en/of huiselijk geweld zijn: het maakt geen deel uit van de eisen; er worden andere prioriteiten gesteld; er is geen ruimte voor in het curriculum. Bij de psychologiestudie wordt aangegeven dat kindermishandeling geen stoornis is maar een omstandigheid en daarom een te specifiek thema. Gebrek aan kennis en/of draagvlak bij docenten en studenten zijn uitdrukkelijk geen reden om geen aandacht aan deze onderwerpen te besteden. Het belang van de onderwerpen wordt onderkend. De aandacht voor deze onderwerpen hangt vaak af van de aandachtsgebieden van de docenten. Wel antwoordt een respondent naar aanleiding van dit onderzoek dat er wellicht toch meer competentiegerichte informatie in het onderwijsaanbod opgenomen zou kunnen worden.

Plaats in het curriculum
Bij de vier pedagogiekstudies waar kindermishandeling aan bod komt, is dit onderwerp structureel in het curriculum opgenomen. Over het algemeen is in de bachelorfase de aandacht generiek en in de masterfase specifiek. De verdieping op dit gebied bij de psychologiestudies vindt plaats tijdens een keuzeonderdeel in de masterfase. De onderwerpen rond huiselijk geweld komen vaker ad hoc aan bod, afhankelijk van de beschikbaarheid van docenten/onderzoekers uit het veld. Ook wordt het thema huiselijk geweld meer generiek behandeld.

'Ik verwacht dat mijn studenten genoeg theoretische bagage hebben om er in de praktijk op een goede manier mee aan de slag te gaan.'

Hoeveel uren er worden besteed aan beide thema's is niet goed weer te geven. Dit loopt uiteen van enkele uren per jaar tot praktijkstages van maanden. Binnen de studie Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Leiden wordt het onderwerp kindermishandeling zeer breed behandeld. Alle aspecten van kindermishandeling komen daarbij aan de orde. In dit kader wordt ook de cursus Kindermishandeling van deze studie genoemd. Dit is een verplicht onderdeel van de bachelorfase en een keuzevak in de masterfase. Daarnaast wordt in Leiden ook een interdisciplinaire minor over het kindermishandeling gegeven. Van de psychologiestudie wordt gezegd dat kindermishandeling daar pas bij een verdieping in de masterfase aan de orde komt.

Competenties
Het aanleren van een beroepshouding en competenties wordt zeer belangrijk gevonden. De respondenten benadrukken echter dat die in het kader van de wetenschappelijk studie niet van belang zijn. Dit hoort meer thuis bij het HBO vinden de respondenten. Met name de psychologiestudies geven de studenten op het gebied van kindermishandeling en huiselijk geweld louter een theoretisch kader mee. De beroepsvaardigheden dienen de studenten later op toegepaste

cursussen en in de praktijk te leren. De competenties 'handelen, samenwerken en evalueren' worden belangrijk gevonden, maar als praktische vaardigheden komen ze desondanks in de wetenschappelijke studie niet aan bod. Omdat veel studenten aan de slag gaan in beleids- of onderzoeksfuncties zijn deze vaardigheidscompetenties niet zo relevant, vinden de respondenten.

6.1.3 Specifieke onderwerpen

Behoefte aan bijscholing
Drie van de negen respondenten geven aan dat er behoefte bestaat aan bijscholing, bijvoorbeeld over de veranderde wet- en regelgeving en over specifieke informatie die beroepsbeoefenaren nodig hebben op dit gebied. De overige studies die geen behoefte hebben aan bijscholing geven aan dat de docenten afkomstig zijn uit de praktijk en daar bijscholing krijgen en expertise vergaren.

E-learning
Bij geen enkele studie wordt op dit moment e-learning ingezet: dit wordt binnen de bevraagde faculteiten überhaupt niet gedaan. Door sommigen wordt het onderwerp te specifiek gevonden voor e-learning.

Seksuele gezondheid
Zeven van de negen respondenten besteden aandacht aan seksuele gezondheid in hun programma. De onderwerpen leeftijds-adequate seksuele ontwikkeling, opvoeden en seksualiteit en seksualiteit en culturele diversiteit worden in alle gevallen behandeld. Relatievorming komt het minst aan bod. Het onderwijs hierover vindt in alle gevallen plaats in het kader van Algemene ontwikkelingspsychologie, of binnen het thema seksualiteit.

6.1.4 Plannen voor de toekomst

Meer aandacht voor geweldsproblematiek?
Slechts één studie heeft (niet geconcretiseerde) plannen om de aandacht voor huiselijk geweld uit te breiden. Bij de rest bestaat die intentie niet. Drie studies gaan het komend jaar meer aandacht besteden aan kindermishandeling, de overige opleidingen hebben geen plannen om het bestaande aanbod uit te breiden. Nagenoeg alle respondenten benadrukken dat het curriculum voortdurend geëvalueerd en zo nodig bijgesteld wordt naar aanleiding van maatschappelijke ontwikkelingen en nieuwe opleidingseisen. Ook de uitkomst van dit onderzoek kan aanleiding zijn het curriculum bij te stellen.

In welke mate zijn studenten toegerust?
Twee studies kunnen geen rapportcijfer geven voor de mate waarin studenten op dit terrein worden voorbereid op de beroepspraktijk, omdat zij daar niet voor worden opgeleid. De overige opleidingen geven cijfers die uiteenlopen van 5 tot 7. Bijna alle respondenten vinden deze vraag heel moeilijk te beantwoorden, omdat de studenten breed theoretisch geschoold worden en verdere vaardigheden in de beroepspraktijk moeten opdoen. Ook komt hier naar voren dat de vraag naar competenties eigenlijk niet past bij de aard van wetenschappelijke studies. Studenten worden in staat geacht om zich met de theoretische kennis te kunnen door ontwikkelen in de beroepspraktijk.

'We zijn graag bereid om te kijken hoe we het onderwijs kunnen optimaliseren zodat het beter aansluit op de beroepspraktijk, met name op het gebied van huiselijk geweld. We zijn dan ook benieuwd naar de resultaten van dit onderzoek.'

'Bij een van de universiteiten volgen studenten zes vakken in de minor. Deze minor bestaat uit vijf cursussen met verschillende werkvormen, die afgesloten wordt met een stage. Circa 50 studenten volgen deze minor en meer dan 200 studenten volgen keuzevakken binnen de minor. Vooral de studenten die de hele minor hebben gevolgd zijn voldoende toegerust voor de beroepspraktijk.'

6.1.5 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Ruim de helft van de faculteiten Psychologie en Pedagogische Wetenschappen zijn voor dit onderzoek onderzocht. De mate van aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling in het onderwijsprogramma verschilt per universiteit en wordt beïnvloed door de persoonlijke inzet van de docenten. Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn meestal niet structureel opgenomen in het curriculum. De faculteiten Pedagogische Wetenschappen besteden aandacht aan de Wet meldcode. Bij Psychologie gebeurt dit (nog) niet, omdat men huiselijk geweld en kindermishandeling niet ziet als pathologie. Wel bestaat de bereidheid om onderwijsprogramma's aan te passen aan de maatschappelijk thema's. Men wordt hierbij echter beperkt door de ruimte in het curriculum. Wetenschappelijke studies beperken zich tot de theoretische kennis en verwachten dat afgestudeerden zich daarna in de beroepspraktijk kunnen door ontwikkelen.

Aanbevelingen

Iedere sociaal-wetenschappelijke professional die in contact komt met ouders en kinderen zou moeten beschikken over de basiskennis op het terrein van huiselijk geweld en kindermishandeling. Deze kennis over de dagelijkse realiteit zou daarom meer aandacht in de bachelor- en master opleidingen mogen krijgen. Om die reden is het zinvol om met en via de beroepsverenigingen (zoals NVO en NIP) een discussie te starten over het opnemen van de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling in de curricula van de studies Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. Omdat de studie Psychologie zich vooral op pathologie richt, zou men zich via het onderwijs over traumahulpverlening, angst, depressie etc. specifiek op de problematiek van huiselijk geweld en kindermishandeling kunnen richten. Hierbij kan aansluiting worden gezocht in de pathologie zoals gedefinieerd in de DSM-V. Verder kan ook het toegankelijk maken van wetenschappelijke literatuur over huiselijk geweld en kindermishandeling via het kennisatelier een stimulans zijn voor docenten om meer aandacht te besteden aan deze thema's.

7. Conclusies en aanbevelingen

7.1 Algemene conclusies naar aanleiding van deze monitor

Uit deze monitor blijkt dat vrijwel alle onderzochte opleidingen aandacht besteden aan de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling. De thema's staan op de agenda. Dit is een vooruitgang ten opzichte van het verleden. In voorgaande inventarisaties werd immers geconcludeerd dat dit nog niet of nauwelijks het geval was. Vooral de hogere sociaal agogische opleidingen lopen hierin voorop. In de huidige inventarisatie blijkt echter dat er grote verschillen zijn in de mate waarin en de wijze waarop de thema's in de onderzochte opleidingen aan bod komen. Er is niet of nauwelijks sprake van structurele inbedding in het curriculum. Daardoor kan niet van alle studenten die deze opleidingen hebben afgerond met zekerheid worden gezegd dat zij start bekwaam zijn op dit terrein. Dit betekent dat niet zeker is of zij voldoende in staat zullen zijn kindermishandeling en huiselijk geweld te signaleren en vervolgens adequaat in te grijpen. Dit onderzoek heeft bij verschillende opleidingen wel geleid tot meer bewustwording. Zij zijn meer doordrongen geraakt van het belang de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling structureel in het onderwijsprogramma op te nemen.

7.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Op welke manier besteden de onderzochte opleidingen aandacht aan het thema huiselijk geweld en kindermishandeling?

De wijze waarop de opleidingen aandacht besteden aan beide geweldthema's is zeer divers. Binnen de sociaal-agogische opleidingen gericht op kinderen ligt de nadruk op kindermishandeling en in mindere mate op huiselijk geweld. Sociaal-agogische opleidingen die zich richten op een bredere doelgroep besteden echter wel meer aandacht aan huiselijk geweld. Hieruit blijkt dat huiselijk geweld niet direct gezien wordt als thema waarmee kinderen te maken krijgen. Hierdoor wordt vaak niet de noodzaak gezien om aanstaande professionals hierin op te leiden.
Lerarenopleidingen besteden niet of nauwelijks aandacht aan beide geweldthema's. De prioriteit van deze opleidingen ligt vaak op didactische vaardigheden, onderwijskunde en pedagogiek. Lerarenopleidingen voor het basisonderwijs besteden echter bijna allemaal aandacht aan het thema kindermishandeling. Huiselijk geweld daarentegen is binnen deze opleidingen nog onderbelicht.
Binnen de wetenschappelijke opleidingen verschilt het onderwijsprogramma per universiteit. Hoe en of beide thema's daar aan bod komen is afhankelijk van de persoonlijke inzet van docenten. De thema's komen soms wel ad hoc naar aanleiding van casuïstiek aan de orde, maar doorgaans is de aandacht hiervoor versnipperd.
Het thema seksuele gezondheid wordt echter door een overgrote meerderheid van de opleidingen betrokken in het onderwijs aan studenten. Het thema wordt dan vooral behandeld vanuit het oogpunt van algemene seksuele ontwikkeling. Het aantal opleidingen dat onderwijs aanbiedt over seksuele gezondheid aan in het kader van (preventie) van huiselijk geweld en/of kindermishandeling is beduidend minder.

In hoeverre zijn de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling een vast onderdeel van het curriculum?

In het overgrote deel van de onderzochte opleidingen vormen de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling nog geen structureel onderdeel van het curriculum. Vaak wordt hierbij aangegeven dat er onvoldoende ruimte is in het volle curriculum om deze thema's meer aandacht te geven. Wel bestaat bij bijna alle opleidingen de bereidheid om de onderwijsprogramma's aan te passen aan actuele maatschappelijke thema's.

Hoe worden de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling in het onderwijs aangeboden?
De thema's huiselijk geweld en kindermishandeling worden veelal niet structureel aangeboden. Ze maken meestal deel uit van overkoepelende vakgebieden. Daarnaast worden de thema's vaak verwerkt in keuzemodules, waardoor de overdracht van kennis op dit terrein afhankelijk is van de interesse van de student. Sommige opleidingen organiseren speciale themaweken/-dagen waarin de thema's aan de orde komen.

In hoeverre wordt in het opleidingsaanbod aandacht besteed aan het signaleren, melden, hulpverlenen en het bespreken van huiselijk geweld en kindermishandeling?
Er is vooral aandacht voor signaleren en melden, minder voor hulpverlening en gespreksvoering. Dit is mede afhankelijk van het beroep waarvoor studenten worden opgeleid. Met name MBO-professionals worden niet geacht ook hulp te verlenen. Daar waar dat wel het geval is (HSAO opleidingen), krijgt gespreksvoering nog te weinig aandacht.

Wat is nodig om huiselijk geweld en kindermishandeling structureel op te nemen in de curricula?
Van belang is een combinatie van een top down en bottom-up benadering: stimulering vanuit de overheid en nauwe samenwerking met het veld, relevante brancheorganisaties en beroepsverenigingen. Opname van beide geweldsthema's in de beroepsprofielen, competentieprofielen en kwalificatiedossiers is noodzakelijk om mede richting te geven aan de inhoudelijke invulling van de curricula.

Wat zijn (eventuele)gewenste verbeteringen in het aanbod?
De belangrijkste verbetering betreft het inbedden van beide thema's in het structurele algemene aanbod, passend bij de praktijksituatie en de doelgroep waar de opleiding zich op richt. Hierbij dient een goede balans gevonden te worden tussen enerzijds het tijdig signaleren en anderzijds het in gang zetten van vervolgacties om het geweld te stoppen.
Daarnaast is het van belang om naast de thema's huiselijk geweld, kindermishandeling, ook aandacht aan seksuele gezondheid en seksueel misbruik te geven. Dit om de handelingsverlegenheid op dit thema voldoende te kunnen ondervangen.

7.3 Aanbevelingen

Er is geen wettelijk plicht voor opleidingen om aandacht te besteden aan geweldsthema's. Dit past voor het onderwijs niet in de wetgevingssystematiek. Het betreft een complex veld waarin lang niet altijd duidelijk is waar de verantwoordelijkheid voor invulling en kwaliteit van de curricula ligt en wie daarop is aan te spreken. De wijze waarop een curriculum tot stand komt verschilt per sector. Bij de invulling van de curricula laten onderwijsinstellingen zich leiden door de vraag wat de professional nodig heeft voor een goede uitoefening van het beroep. Curricula worden ontwikkeld in overleg met werkgevers, koepelorganisaties, beroepsorganisaties en het afnemende veld. Op deze manier wordt per sector en per opleiding in overleg afgesproken hoe de aandacht voor maatschappelijk thema's in het curriculum worden opgenomen. Er is dus sprake van een grote mate van vrijheid om curricula in te vullen, leidend tot een grote variëteit.
Daarom is er geen uniforme aanpak mogelijk voor het structureel verankeren van de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling in opleidingen. Voor verschillende opleidingen zullen verschillende wegen moeten worden bewandeld. De overheid stelt zich terughoudend op met betrekking tot het opleggen van eisen aan opleidingen. Zij richt zich vooral op stimuleren, overtuigen en faciliteren van de groepen die bepalen hoe inhoud gegeven wordt aan de curricula van opleidingen.

Van belang is daarom te kiezen voor een combinatie van een top - down en bottom-up benadering, waarin in nauwe samenwerking met het onderwijsveld resultaten kunnen worden geboekt. Onderstaande aanbevelingen moeten worden bezien in deze context en als aanvulling op de koers die met het plan van aanpak geweld in afhankelijkheidsrelaties al is ingezet. Daarin wordt onder meer aandacht besteed aan een e-learning voor docenten, deskundigheidbevordering van docenten, een website met lespakketten, en de ontwikkeling van een instrument aan de hand waarvan curricula kunnen worden ingevuld.

Zorg voor agendering
Verschillende opleidingen zijn zich door deze monitor meer bewust geworden van de noodzaak structureel scholing te gaan aanbieden op het gebied van geweldsproblematiek. Blijvend agenderen blijkt dus noodzakelijk. Niet alleen door de landelijke overheid en de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik hierbij te betrekken, maar ook brancheorganisaties, onderwijsraden, beroepsverenigingen en kennisinstituten. En niet te vergeten de opleidingen zelf!
Geadviseerd wordt om in aanvulling op het plan van aanpak Geweld In Afhankelijkheidsrelaties (GIA) een plan te ontwikkelen voor agendering, waarin al deze partijen - inclusief het onderwijs zelf - samenwerken om de aandacht voor deze thematiek verder te vergroten.

Blijf regelmatig een monitor uitvoeren
Uit deze monitor blijkt opnieuw hoe belangrijk het is in beeld te hebben hoe de sector aandacht besteedt aan de thema's huiselijk geweld en kindermishandeling. Eveneens blijkt hoe stimulerend dit is voor de respondenten, doorgaans professionals die zich willen inzetten om dit onderwerp hoger op de agenda te krijgen. Het advies is om een soortgelijke monitor uit te voeren voor andere beroepsgroepen die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het signaleren van huiselijk geweld en kindermishandeling. Denk bijvoorbeeld aan fysiotherapeuten, ergotherapeuten, tandartsen, kraamzorg, verloskunde en logopedisten.

Structurele opname geweldsthema's door multidisciplinaire samenwerking
Draag zorg voor structurele opname van de geweldsthema's, huiselijk geweld, kindermishandeling en tevens seksuele mishandeling/gezondheid, in het curriculum van de verschillende opleidingen. Dat hoort doorgaans tot de verantwoordelijkheid van opleidingen zelf, maar de overheid zou hier gerichter op kunnen sturen. Geadviseerd wordt om een top down en bottom-up benadering te faciliteren, zodat er op dit terrein samenwerking ontstaat tussen de opleidingen, brancheorganisaties, onderwijsraden, beroepsverenigingen, kennisinstituten en ook ministeries. Het is van belang hiervoor een programmatische aanpak te kiezen, zodat de verschillende activiteiten in samenhang met elkaar worden uitgevoerd. Het plan van aanpak GIA voorziet hierin, maar de inbreng van de diverse partijen zou meer kunnen worden uitgewerkt. Het plan van aanpak moet ook meer een plan van het onderwijsveld zelf zijn, een plan waarvan deze sector zich mede eigenaar voelt. Samenwerking met het onderwijs veld is cruciaal voor het welslagen van dit plan.

Formuleer eisen startbekwaamheid per sector
Om curricula meer gericht in te kunnen vullen is het belangrijk dat per sector concrete startbekwaamheidseisen worden geformuleerd. Dit zou in samenwerking met het veld, kenniscentra en de beroepsverenigingen kunnen gebeuren. Deze eisen kunnen tegen die tijd opgenomen worden in de nog te ontwikkelen GIA checklist.

Meer aandacht voor handelingsverlegenheid rondom seksuele gezondheid/ mishandeling
Naar aanleiding van de commissie Samson is duidelijk geworden dat er nog veel handelingsverlegenheid is rondom seksuele mishandeling bij professionals in de praktijk. Om deze

handelingsverlegenheid te ondervangen is het aan te bevelen ook het thema seksuele gezondheid en -mishandeling in de dagelijkse praktijk van een jeugdzorgwerker te betrekken in het onderwijs. De aandacht voor dit thema gaat daarmee verder dan algemene seksuele gezondheid.

Ontwikkeling en verspreiding onderwijs- en kennismateriaal
Zorg voor verdere verspreiding en ontwikkeling van kennis en materialen onder andere via het kennisatelier (onderdeel van het plan van aanpak GIA). Geef opleidingen en kennisinstituten een actieve rol bij het vullen en verder ontwikkelen van het kennisatelier. Stimuleer actieve uitwisseling tussen de diverse sectoren.

Deskundigheidsbevordering stopt niet na initieel onderwijs
Beperk de agendering van de thema's en de ontwikkeling van de curricula niet tot de initiële opleidingen, maar leg daarnaast ook nadrukkelijk een verbinding met bij- en nascholing zoals de interne trainingen en opleidingen die praktijkorganisaties aanbieden.

Betrekken van praktijk
Besteed aandacht aan vormen van werkend leren. Uit onderzoek is namelijk bekend dat leren in directe verbinding met de praktijk het meeste effect heeft. Denk daarbij bijvoorbeeld aan coaching on the job, intervisie en supervisie.

Literatuurlijst

Calibris.(2013). *Kwalificatiedossier MBO maatschappelijke zorg 2014*. Bunnik: Calibris.

Calibris. (2013). *Kwalificatiedossier MBO Pedagogisch werk 2014*. Bunnik: Calibris.

Calibris. (2013). *Kwalificatiedossier MBO Sociaal Cultureel Werker 2014*. Bunnik: Calibris.

Korfker, D., Beek, I. van, & Anthonijsz, I. (2007). *Inventarisatie van aandacht voor Huiselijk geweld, Seksueel Geweld en Kindermishandeling in de beroepsopleidingen Jeugd(gezondheids)zorg tot 12 jaar*. Utrecht: TNO, MOVISIE, Nederlands Jeugdinstituut.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Ministerie van Veiligheid en Justitie. (2012). *Kinderen Veilig, actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*.

Sectorraad Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs. (2008). *Landelijk Uitstroomprofiel jeugdzorgwerker*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Sectorraad Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs. (2008). *Vele takken, één stam. Kader voor de hogeresociaal-agogische opleidingen. Profilering sociaal-agogische opleidingen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Linden, P. van der., & Brinkhorst, J. (2012). *Aandacht voor kindermishandeling en huiselijk geweld. Inventarisatie onder (initiële) opleidingen voor medische beroepen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Rijn, M.J. van., & Bussemaker, M. (2013). *Plan van aanpak aandacht voor GIA in opleidingen*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Bijlage 1. Vragenlijst monitor huiselijk geweld en kindermishandeling in opleidingen

Definities

Huiselijk geweld:
Huiselijk geweld is geweld gepleegd door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer. De huiselijke kring betekent: partners, ex-partners, gezinsleden, familieleden en huisvrienden. De term 'huiselijk geweld' verwijst naar de relatie tussen pleger en slachtoffer. Er is meestal sprake van een machtsverschil. Het slachtoffer heeft een afhankelijkheidsrelatie met de dader. Het gaat bij huiselijk geweld om lichamelijke, seksuele en psychische vormen van geweld. Vormen van huiselijk geweld zijn: partnergeweld en ex-partnergeweld in alle verschijningsvormen, seksueel geweld, ouderenmishandeling, oudermishandeling, eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking en huwelijksdwang.
(Rijksoverheid)

Kindermishandeling:
Kindermishandeling is elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel. Kindermishandeling komt voor in verschillende vormen. In gezinnen waarin kindermishandeling plaatsvindt gaat het vaak om meer vormen tegelijk. Vormen van kindermishandeling zijn: lichamelijke mishandeling, lichamelijke en psychische verwaarlozing, psychische of emotionele mishandeling, getuige van geweld en seksueel misbruik.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

Zie bijlage A voor de definities van alle specifieke vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Gegevens opleiding

- Naam van de ROC, hogeschool of universiteit:
- Naam studierichting/faculteit:
- Niveau (MBO, HBO, WO):

Soort opleiding

❒ Zorg-, agogische-, pedagogische en psychologie opleiding
❒ Onderwijsopleiding
❒ Anders, namelijk

voltijd / deeltijd / duaal:

Duur (in jaren):
Locatie:
Adres:
Telefoonnummer:
E-mailadres:

Voor welk beroep leidt de opleiding op?

Gegevens respondent

Naam:
Functie (meerdere antwoorden mogelijk):

❒ Management
❒ Beleidsmedewerker
❒ Onderwijskundig medewerker/docent
❒ Opleidings- of studiecoördinator
❒ Anders, namelijk:

Telefoonnummer:
E-mailadres (aan dit e-mailadres wordt t.z.t. de rapportage verzonden):

Stand van zaken

1. Naar verwachting wordt per 1 juli 2013 de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling van kracht. [1] Wordt er in uw opleiding onderwijs aan de studenten gegeven over de inhoud van deze wet (stappenplan van de meldcode)?

❒ Ja. Op welke wijze?
❒ Nee. Toelichting:

2. Wordt er in uw opleiding aandacht besteed aan de volgende thema's:

	Ja	**Nee**	**Weet niet**	**Opmerkingen**
Huiselijk geweld				
Partnergeweld, ex-partnergeweld				
Seksueel geweld in huiselijke kring				
Ouderenmishandeling (65+)				
Oudermishandeling				
Eergerelateerd geweld				
Vrouwelijke genitale verminking (VGV)				
Huwelijksdwang				

Kindermishandeling				
Lichamelijke mishandeling				
Lichamelijke en psychische verwaarlozing				
Psychische of emotionele mishandeling				
Getuige van geweld				
Seksueel misbruik				

Ander(e) thema('s)?				

3. Is dit een bewuste keuze?

❒ Nee. Toelichting:
❒ Ja. Toelichting:

Indien binnen de opleiding geen aandacht wordt besteed aan huiselijk geweld en/of kindermishandeling, gaat u dan door naar vraag 8. Als een van de onderwerpen wel (eens) wordt behandeld, ga dan verder met de volgende vraag.

[1] *De wet Verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling gaat gelden voor beroepskrachten in de sectoren: gezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang, maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en justitie. De meldcode bevat een stappenplan voor het handelen bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling.*

4. Welke plaats in het curriculum heeft het onderwijs over de door u aangekruiste geweldsproblematiek? Meerdere antwoorden mogelijk.

Structureel:	Het thema is een verplicht onderdeel in het curriculum, waardoor iedere student die uitstroomt het heeft gevolgd.
Keuze onderdeel:	Bijvoorbeeld een minor of keuzevak, dat wel een regulier onderdeel van het aanbod is, maar waar een student zelf voor kiest.
Ad hoc:	Afhankelijk van de affiniteit van de docent of vragen van studenten of uit het veld.

	Structureel	**Keuze-onderdeel**	**Ad hoc**
Huiselijk geweld			
Kindermishandeling			

5. Krijgt de genoemde geweldsproblematiek aandacht als *specifiek* thema (bv. het signaleren van kindermishandeling) of is het verweven in een *generiek* aanbod (bv. signaleren van psychosociale problemen)?

Voorbeeld: De competentie 'signaleren' kan specifiek worden behandeld in relatie tot kindermishandeling (specifiek). De competentie 'signaleren' kan ook algemeen worden onderwezen en kindermishandeling kan dan bijvoorbeeld als casus worden besproken, maar de casus kán ook een ander onderwerp zijn (generiek).

	Specifiek	**Generiek**	**Anders, namelijk**
Huiselijk geweld			
Kindermishandeling			

6. In welke studiejaren en hoeveel uur per studiejaar wordt er aandacht besteed aan de door u aangekruiste geweldsproblematiek?

	In welk studiejaar of -jaren wordt dit thema behandeld? Geef aan hoeveel uur dit per studiejaar is.				
	1e jaar	2e jaar	3e jaar	4e jaar	
Huiselijk geweld					Aantal uren
Kindermishandeling					Aantal uren
Beide thema’s					Aantal uren

<u>**7. Zorg-, agogische-, pedagogische of psychologie opleiding:**</u>
Welke competenties met betrekking tot het leren signaleren en (be)handelen van geweld komen aan bod? Zie bijlage B voor een overzicht van de competenties toegespitst op zorg, agogische, pedagogische en psychologie opleidingen en op onderwijsopleidingen.

		Huiselijk geweld	**Kindermishandeling**
Beroepshouding	Ja		
	NVT		
Signaleren	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Handelen *Onderzoeken*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Handelen *Bespreken*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		

Handelen *Hulpverlenen*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Samenwerken *Informatie delen*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Samenwerken *Afspraken maken*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Evalueren	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		

<u>7. Onderwijsopleiding:</u>
Welke competenties met betrekking tot het leren signaleren en (be)handelen van geweld komen aan bod? Zie bijlage voor een overzicht van de competenties toegespitst op zorg, agogische, pedagogische en psychologie opleidingen en op onderwijsopleidingen.

		Huiselijk geweld	**Kindermishandeling**
Beroepshouding	Ja		
	NVT		
Signaleren	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Handelen *Bespreken met kind/ouders*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Handelen *Signalen delen met anderen*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Handelen *Kind volgen, behouden relatie met ouders*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Samenwerken *Informatie delen en afstemmen*	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		
Zelfreflectie	Kennis		
	Vaardigheden		
	NVT		

8. Wat is/ zijn de reden(en) dat er géén aandacht wordt besteed aan huiselijk geweld en/of kindermishandeling binnen uw opleiding. Open vraag, meerdere antwoorden mogelijk.

	Reden 1	**Reden 2**	**Reden 3**	**Etc.**
Kindermishandeling				
Huiselijk geweld				

Toekomst verwachting

9. Zijn er binnen uw opleiding plannen om (meer) aandacht te gaan besteden aan huiselijk geweld en/of kindermishandeling? Op welke termijn?

	Nee	**Ja**	**Wanneer** - komend studiejaar - daarna	**Opmerkingen**
Huiselijk geweld				
Partnergeweld, ex-partnergeweld				
Seksueel geweld in huiselijke kring				
Ouderenmishandeling (65+)				
Oudermishandeling				
Eergerelateerd geweld				
Vrouwelijke genitale verminking (VGV)				
Huwelijksdwang				

Kindermishandeling				
Lichamelijke mishandeling				
Lichamelijke en psychische verwaarlozing				
Psychische of emotionele mishandeling				
Getuige van geweld				
Seksueel misbruik				

Ander(e) thema('s)?				

10. Wat betreft huiselijk geweld óf kindermishandeling: wat is er nodig om dit te realiseren?
Open vraag, meerdere antwoorden mogelijk.

Huiselijk geweld	
Kindermishandeling	

11. Is er behoefte aan bijscholing voor docenten?

❐ Nee, want ...
❐ Ja, via
- ❐ E-learning
- ❐ Cursus/ training/ workshop
- ❐ Intervisie
- ❐ Website
- ❐ Nieuwsbrief
- ❐ Anders, namelijk .....

Indien Ja, over welk inhoudelijk onderwerp?

12. Welke relevante internetsites raadplegen de docenten beroepshalve ter voorbereiding op het onderwijs in huiselijk geweld en/of kindermishandeling?

13. Wordt E-learning over huiselijk geweld en/of kindermishandeling ingezet in het onderwijs aan studenten?

❐ Nee, want ...
❐ Ja, namelijk
- ❐ The Next Page
- ❐ Noordhoff
- ❐ Leerstationzorg
- ❐ Anders, namelijk .....

Specifieke onderwerpen

14. Zorg-, agogische-, pedagogische of psychologie opleiding:
Wordt er aandacht besteed aan seksuele gezondheid?

❒ Nee, want …
❒ Ja, namelijk (meerder antwoorden mogelijk)
❒ Leeftijdsadequate seksuele ontwikkeling
❒ Seksuele weerbaarheid
❒ Opvoeden en seksualiteit
❒ Relatievorming
❒ Seksualiteit en culturele diversiteit

Indien ja, in welk kader wordt dit onderwijs aangeboden?
❒ (preventie) huiselijk geweld en/of kindermishandeling
❒ Algemene gezondheid
❒ Anders, namelijk …

14. Onderwijsopleiding:
Wordt er aandacht besteed aan relationele / seksuele vorming?

❒ Nee, want …
❒ Ja, namelijk meerder antwoorden mogelijk)
❒ Vriendschap, verliefdheid en relaties
❒ Seksuele voorlichting / voortplanting
❒ Seksuele weerbaarheid / weerbaarheid
❒ Seksuele diversiteit / homoseksualiteit
❒ Veilige seks
❒ Seksualiteit en culturele diversiteit

Indien ja, in welk kader wordt dit onderwijs aangeboden?
❒ Pedagogiek
❒ Biologie
❒ Kerndoel Mens en Samenleving
❒ Kerndoel Natuur en Techniek
❒ Verzorging
❒ Ontwikkelingspsychologie
❒ (preventie) huiselijk geweld en/of kindermishandeling
❒ Anders, namelijk …

15. Bent u van mening dat uw studenten (wat betreft HGKM) in voldoende mate zijn toegerust op de beroepspraktijk? Geef een cijfer op een schaal van 0 tot 10.

Cijfer 0 (nvt) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

16. Heeft u aanvullende opmerkingen?

Bijlage A: Definities huiselijk geweld en kindermishandeling

Onder Huiselijk geweld verstaan we:

Huiselijk geweld is geweld gepleegd door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer. De huiselijke kring betekent: partners, ex-partners, gezinsleden, familieleden en huisvrienden. De term 'huiselijk geweld' verwijst naar de relatie tussen pleger en slachtoffer. Er is meestal sprake van een machtsverschil. Het slachtoffer heeft een afhankelijkheidsrelatie met de dader. Het gaat bij huiselijk geweld om lichamelijke, seksuele en psychische vormen van geweld. Vormen van huiselijk geweld zijn: partnergeweld en ex-partnergeweld in alle verschijningsvormen, seksueel geweld, ouderenmishandeling, oudermishandeling, eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking en huwelijksdwang.
(Rijksoverheid)

- ***Partnergeweld en ex-partnergeweld***

Eenzijdig uitgeoefend lichamelijk, psychisch en/of seksueel getint geweld of fysieke dwang tegen een partner door de (ex-)partner, ten gevolge waarvan iemand tegen haar wil emotionele en/of fysieke pijn of letsel ervaart.
(Kennisdossier huiselijk geweld MOVISIE)

- ***Seksueel geweld in huiselijke kring***

Seksueel geweld is elke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag in verbale, non-verbale of fysieke zin, waar geen wederzijdse toestemming voor bestaat en/of die op een of andere manier is afgedwongen en/of waarbij het slachtoffer veel jonger is of in een afhankelijke relatie staat.
(Factsheet Seksueel geweld MOVISIE)

- ***Ouderenmishandeling***

Onder mishandeling van een ouder persoon (iemand van 65 jaar of ouder) verstaan wij het handelen of het nalaten van handelen van al degenen die in een persoonlijke of professionele relatie met de oudere staan, waardoor de oudere persoon (herhaaldelijk) lichamelijke en/of psychische en/of materiële schade lijdt, dan wel vermoedelijk lijden zal, en waarbij van de kant van de oudere sprake is van een vorm van gedeeltelijke of volledige afhankelijkheid.
(Factsheet Ouderenmishandeling MOVISIE)

- ***Oudermishandeling***

Huiselijk geweld door kinderen en jongvolwassenen tegen hun ouders.
(Huiselijkgeweld.nl, Ministerie van Veiligheid en Justitie)

- ***Eergerelateerd geweld***

Eergerelateerd geweld omvat elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.
(Werkdefinitie ministerie van Justitie, Beke 2005)

- ***Vrouwelijke genitale verminking***

Vrouwelijke genitale verminking (VGV) wordt ook wel meisjesbesnijdenis genoemd. Het betreft een ingreep aan de uitwendige vrouwelijke geslachtsorganen zonder medische noodzaak.
(Pharos)

- ***Huwelijksdwang***

Een huwelijk waarbij één of beide huwelijkspartner(s) geen zeggenschap heeft (hebben) over de sluiting van de huwelijksverbintenissen en daarmee niet instemmen/instemt. Onder deze situatie wordt mede begrepen: het wel meewerken aan de formele (wettelijke) huwelijkshandelingen, doch onder lichamelijke of geestelijke bedreiging.
(Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken)

Onder Kindermishandeling verstaan we:

Kindermishandeling is elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel. Kindermishandeling komt voor in verschillende vormen. In gezinnen waarin kindermishandeling plaatsvindt gaat het vaak om meer vormen tegelijk. Vormen van kindermishandeling zijn: lichamelijke mishandeling, lichamelijke en psychische verwaarlozing, psychische of emotionele mishandeling, getuige van geweld en seksueel misbruik.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

- ***Lichamelijke mishandeling***

Onder lichamelijke kindermishandeling vallen alle vormen van lichamelijk geweld tegen het kind, zoals slaan, schoppen, bijten, knijpen, krabben, het toebrengen van brandwonden of het kind laten vallen. Bij betrekkelijk 'lichte' vormen van lichamelijk geweld is er sprake van kindermishandeling als ze zich regelmatig voordoen.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

- ***Lichamelijke* en psychische verwaarlozing**

Lichamelijke verwaarlozing is een passieve vorm van kindermishandeling, omdat een kind daardoor niet de zorg en verzorging krijgt die het nodig heeft. Ouders/ opvoeders schieten doorlopend tekort in het geven van positieve aandacht aan het kind. Daarmee negeren ze structureel de basale behoeften van het kind aan liefde, warmte, geborgenheid en steun.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

- ***Psychische of emotionele mishandeling***

Van psychische of emotionele mishandeling is sprake wanneer ouders of andere opvoeders met hun houding en hun gedrag afwijzing en vijandigheid uitstralen tegenover het kind.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

- ***Getuige van geweld***

De laatste jaren is er toenemende aandacht voor kinderen die getuige zijn van geweld in het gezin. Die ervaringen kunnen ook schade bij het kind veroorzaken. Bovendien zijn er kinderen die zowel getuige zijn van geweld in het gezin als zelf mishandeld worden.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

- ***Seksueel misbruik***

Seksueel misbruik bestaat uit alle seksuele aanrakingen die een volwassene een kind opdringt. Door het lichamelijke of relationele overwicht, de emotionele druk, of door dwang en geweld van de volwassene kan het kind die aanrakingen niet weigeren.
(Kennisdossier kindermishandeling Nederlands Jeugdinstituut)

Bijlage B: Competenties ‘Geweld leren signaleren en (be)handelen’[2]

Beroepshouding: de beroepskracht is zich bewust dat geweld in huiselijke kring voorkomt en erkent dat hij, binnen zijn taken en mogelijkheden, een verantwoordelijkheid heeft in de aanpak daarvan.

Signaleren: de beroepskracht is in staat om signalen van geweld te onderscheiden en te benoemen.
❒ Kennis: de beroepskracht heeft recente kennis over de vormen, omvang, signalen, het ontstaan en de gevolgen van de verschillende vormen van geweld.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht kan signalen van geweld herkennen, analyseren en benoemen en zijn vermoeden van geweldsproblematiek concreet onderbouwen.

Handelen: de beroepskracht kan een vermoeden van geweld nader (laten) uitzoeken en waar nodig hulpverlening in gang (laten) zetten om het geweld te stoppen.
❒ Kennis: de beroepskracht weet welke rol en handelingsmogelijkheden hij binnen geldende wet- en regelgeving en protocollen heeft en wanneer hij anderen moet inschakelen.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht kan een vermoeden toetsen bij collega’s, adequaat doorverwijzen en advies vragen of melden bij AMK en/of ASHG.

Handelen: de beroepskracht is in staat om zorgen en relevante informatie op een open en respectvolle manier met betrokkenen te bespreken.
❒ Kennis: de beroepskracht heeft recente kennis over het bespreken van zorgen en vermoedens van geweld met volwassenen en kinderen, waaronder het omgaan met emoties, weerstanden en loyaliteitsconflicten.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht kan op een open en respectvolle manier een gesprek met betrokkenen voeren over zorgen of vermoedens en kan op een passende en duidelijke wijze informatie over het vervolg aanbieden.

Handelen: de beroepskracht is in staat de nodige hulp te verlenen om de achterliggende problematiek en de gevolgen van het geweld aan te pakken.
❒ Kennis: de beroepskracht heeft recente kennis over effectieve methoden, technieken en interventies om de achterliggende problematiek en/of de gevolgen van het geweld aan te pakken.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht is in staat om de passende technieken en/of interventies te kiezen en op methodisch verantwoorde wijze uit te voeren.

Samenwerken: de beroepskracht is in staat om binnen de geldende wettelijke en juridische kaders informatie te delen met anderen.
❒ Kennis: de beroepskracht is op de hoogte van de geldende wet- en regelgeving omtrent privacy en vertrouwelijkheid van cliëntgegevens. Hij weet met wie hij informatie mag delen en wanneer toestemming van betrokkenen noodzakelijk is.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht kan, mondeling of schriftelijk, passende, concrete en bondige informatie verstrekken aan andere beroepskrachten.

Samenwerken: de beroepskracht is in staat om goede afspraken te maken over de taken en verantwoordelijkheden van betrokken professionals.
❒ Kennis: de beroepskracht kent de taken en verantwoordelijkheden van andere relevante beroepskrachten en organisaties en weet hoe hij met hen contact kan leggen.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht kan gewenste doelen en activiteiten afstemmen met andere beroepskrachten en concrete afspraken over de uitvoering vastleggen.

Evalueren: de beroepskracht is in staat om de effecten van het eigen handelen en dat van anderen te evalueren.
❒ Kennis: de beroepskracht is op de hoogte van de kwaliteitseisen en -standaarden in zijn eigen organisatie en op landelijk niveau.
❒ Vaardigheden: de beroepskracht reflecteert systematisch op het beroepsmatig handelen, gedrag en werkwijze van zichzelf en andere beroepskrachten en toetst de geleverde prestaties aan bestaande kwaliteitseisen en -standaarden.

[2] Ontwikkeld in samenwerking met werkgevers, brancheorganisaties, beroepsverenigingen, cliëntenorganisaties en in opdracht van het ministerie van OC&W door Nederlands Jeugdinstituut en MOVISIE (2009)

Competenties 'Geweld leren signaleren en (be)handelen': versie voor leerkrachten basis- en voortgezet onderwijs[3]

Beroepshouding: de beroepskracht is zich bewust dat geweld in huiselijke kring voorkomt, en dat ook leerlingen in haar/zijn klassen daarvan slachtoffer of getuige kunnen zijn, en erkent dat zij/hij, binnen haar/zijn taken en mogelijkheden, een verantwoordelijkheid heeft in de signalering en doorgeleiding daarvan.

Signaleren: de beroepskracht is in staat om signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling te onderscheiden en te benoemen.
❐ Kennis: De beroepskracht heeft recente kennis over de vormen, omvang, het ontstaan en de gevolgen van de verschillende vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling. De beroepskracht heeft kennis van mogelijke signalen die kunnen wijzen op huiselijk geweld en/of kindermishandeling, binnen het bredere kader van signaleren van ontwikkelingsbelemmeringen. De beroepskracht heeft kennis van mogelijke weerstanden of belemmeringen om deze signalen te zien en aan te pakken.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht kan signalen van geweld herkennen, analyseren en concreet benoemen in termen van feitelijke waarnemingen en zijn vermoedens van geweldsproblematiek concreet onderbouwen.

Handelen: de beroepskracht is in staat om zorgen en relevante informatie in een eerste verkenning op een open en respectvolle manier met de leerling en/of ouders te bespreken.
❐ Kennis: De beroepskracht heeft recente kennis over het bespreken van zorgen en vermoedens van geweld met volwassenen en kinderen, waaronder het omgaan met emoties, weerstanden en loyaliteitsconflicten.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht kan op een open en respectvolle manier een gesprek met betrokkenen voeren over zorgen of vermoedens en kan op een passende en duidelijke wijze informatie over het vervolg aanbieden

Handelen: de beroepskracht kan vermoedens van geweld delen met andere partners in de zorgroute van de school om nader onderzoek of hulpverlening in gang te (laten) zetten om het geweld te stoppen.
❐ Kennis: De beroepskracht weet welke rol en handelingsmogelijkheden hij binnen geldende wet- en regelgeving en protocollen heeft en wanneer en met welke anderen hij informatie kan/moet delen en hen moet inschakelen. De beroepskracht weet wat het AMK/SHG kan doen bij huiselijk geweld en kindermishandeling.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht kan een vermoeden toetsen bij collega's en in overleg met de zorgcoördinator/IB'er inbrengen bij het multidisciplinair ondersteuningsteam binnen de school, dat beslist over in te zetten onderzoek of hulp, dan wel melden bij AMK en/of SHG.

Handelen: de beroepskracht is in staat de leerling alert te volgen en een open/constructieve relatie met de ouders te bewaren.
❐ Kennis: De beroepskracht heeft recente kennis over effectieve communicatietechnieken in de relatie met leerlingen en ouders.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht is in staat om, indien hulpverlening is ingesteld of een melding is gedaan, de ontwikkeling van de leerling te volgen. De beroepskracht is in staat om de relatie met ouders zo veel mogelijk te normaliseren en open te houden.

Samenwerken: de beroepskracht is in staat om binnen de geldende wettelijke en juridische kaders informatie te delen met anderen in de zorgroute van de school en hen in te schakelen voor beoordeling, onderzoek en hulpverlening.
❐ Kennis: De beroepskracht is op de hoogte van de geldende wet- en regelgeving omtrent privacy en vertrouwelijkheid van cliëntgegevens. Hij weet met wie hij informatie mag delen in de zorgroute van de school en wanneer toestemming van betrokkenen noodzakelijk is.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht kan, mondeling of schriftelijk, passende, concrete en bondige informatie verstrekken aan andere beroepskrachten.

Zelfreflectie: de beroepskracht is in staat om de effecten van het eigen handelen en dat van anderen te evalueren.
❐ Kennis: De beroepskracht is op de hoogte van de kwaliteitseisen en -standaarden in zijn eigen organisatie en op landelijk niveau.
❐ Vaardigheden: De beroepskracht reflecteert systematisch op het beroepsmatig signaleren en handelen, gedrag en werkwijze van zichzelf en andere beroepskrachten en toetst de geleverde prestaties aan bestaande kwaliteitseisen en -standaarden en aan de beoogde opbrengsten van het handelen voor de leerling, ouders en school.

[3] Concept voor het onderwijs

Bijlage 2. Brief Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

Directie Maatschappelijke Ondersteuning
Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij
drs. C. Hostmann
Senior Beleidsmedewerker

T 070 340 79 11
c.hostmann@minvws.nl

Kenmerk
112684-102660-DMO

Bijlage(n)

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 23 APR. 2013
Betreft Verzoek tot deelname aan de Monitor huiselijk geweld en kindermishandeling in de curricula van (beroeps)opleidingen

Geachte heer, mevrouw,

Met deze brief informeer ik u over de landelijke monitor huiselijk geweld en kindermishandeling in de curricula van (beroeps)opleidingen. Ik laat door uitvoering van de monitor in kaart brengen in welke mate en op welke wijze er in het curriculum van relevante (beroeps)opleidingen aandacht wordt besteed aan het thema huiselijk geweld en kindermishandeling en in hoeverre er sprake is van een structurele inbedding in het onderwijsprogramma. Het gaat daarbij om zorg-, agogische en pedagogische opleidingen van zowel MBO, HBO als WO-niveau en om lerarenopleidingen (HBO en WO). De monitor wordt uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut in samenwerking met TNO, MOVISIE en de M&O groep. Ik vraag hierbij uw medewerking aan dit onderzoek.

Aanleiding en doel
Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn onacceptabel. Kinderen, partners, ouderen en andere gezinsleden moeten zich thuis en in instellingen veilig kunnen voelen. Daar waar dit niet het geval is, moet in een zo vroeg mogelijk stadium kunnen worden gereageerd of ingegrepen. Het is daarom van belang dat (aankomende) professionals die met kinderen en volwassenen werken in onderwijs en hulpverlening, alert zijn op signalen en risicofactoren van huiselijk geweld en kindermishandeling, om vervolgens adequaat te kunnen reageren. In vele onderzoeken (o.a. de Onderzoeksraad voor de Veiligheid) wordt de nadruk gelegd op de noodzaak van deskundigheidsbevordering van professionals die met mensen werken die betrokken zijn bij huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarnaast wordt het belang om in curricula aandacht te besteden aan geweld en kindermishandeling nog groter door de invoering van de Wet 'Verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' per 1 juli 2013. Professionals moeten, ook als zij net van school komen, kunnen werken met deze meldcode.

Wat vragen wij van u?
Omdat ik het belangrijk vind een compleet beeld te krijgen van de stand van

Directie Maatschappelijke Ondersteuning

Kenmerk
112684-102660-DMO

zaken, wil ik u vragen om mee te werken aan deze monitor. Eén van de uitvoerende organisaties (NJi, TNO, MOVISIE of M&O-groep) neemt binnenkort contact met u op voor een telefonisch interview. Ik verzoek u om aan dit interview mee te werken.

Voor nadere informatie over deze monitor kunt u contact opnemen met Ilona Meuwissen van het Nederlands Jeugdinstituut: I.Meuwissen@nji.nl 030-230 6329 (werkt niet op woensdag).

Vervolg
De rapportage van de monitor wordt begin september 2013 verwacht. U zult deze rapportage toegestuurd krijgen.
In de periode 2013-2015 zal ik een plan van aanpak laten uitvoeren waarmee wordt gestreefd naar het structureel verankeren van het signaleren en aanpakken van huiselijk geweld en kindermishandeling in de curricula van de (beroeps)opleidingen. In 2015 zal tevens de monitor opnieuw uitgevoerd worden om te kunnen beoordelen of met het plan van aanpak op dit punt vooruitgang is geboekt.

Wij stellen uw medewerking aan deze monitor zeer op prijs.

Met vriendelijke groet,

de Staatssecretaris van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,
namens deze,
de directeur Maatschappelijke Ondersteuning,

mw.drs. E.T.J. van Kooten

Bijlage 3. Plan van aanpak aandacht voor Geweld In Afhankelijkheidsrelaties (GIA) in opleidingen

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
127934-106005-DMO

Bijlage(n)
1

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 15 juli 2013
Betreft Plan van aanpak aandacht voor GIA in opleidingen

Geachte voorzitter,

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel meldcode op 31 januari 2013 is aan u toegezegd dat het plan van aanpak Aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties in opleidingen aan uw Kamer wordt gestuurd. Het plan van aanpak richt zich op de opleidingen voor de sectoren die vallen onder de wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling (wet meldcode). Het gaat specifiek om zorg-, agogische- en pedagogische opleidingen. In deze brief wordt dit plan van aanpak uiteengezet.

Geweld in afhankelijkheidsrelaties (GIA) is onacceptabel. Kinderen, partners, ouderen en andere gezinsleden moeten zich thuis en in instellingen veilig kunnen voelen. Daar waar dit niet het geval is, moet in een zo vroeg mogelijk stadium worden ingegrepen. Professionals en instellingen hebben hierin een belangrijke rol. Zij moeten scherp zijn op signalen en op basis daarvan kunnen handelen, zodat het geweld zo vroeg mogelijk kan worden gestopt. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat een deel van de professionals wel signaleert, maar niet weet hoe te handelen en een ander deel slecht of nauwelijks signaleert en handelt. Het is noodzakelijk dat professionals signalen van geweld in huiselijke kring herkennen en dat zij weten wat te doen met deze signalen. Daarnaast is ook van belang dat handelingsverlegenheid wordt weggenomen.

De wet meldcode bevat een scholingsplicht voor professionals die reeds werkzaam zijn in de sectoren van de meldcode. Om organisaties hierbij te ondersteunen heeft het ministerie van VWS de module 'Werken met een meldcode' en e-learning modules laten ontwikkelen. Ook is een databank bij- en nascholing opgezet. Bij- en nascholing van reeds werkzame professionals is daarmee voldoende geborgd. De inspecties zien er op toe dat professionals in de sectoren van de meldcode ook daadwerkelijk geschoold worden.
Het is daarnaast belangrijk dat toekomstige professionals tijdens hun (beroeps)opleiding al leren over het signaleren van en handelen bij GIA. Opleidingen kunnen een grote rol spelen bij het scholen van toekomstige professionals hierin en bij het wegnemen van handelingsverlegenheid. Daarom richt dit plan van aanpak zich op de opleidingen die studenten opleiden voor een beroep in (één van) de sectoren van de wet meldcode.

Doel
Beoogd wordt om de aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties (GIA) structureel te verankeren in opleidingen, om de handelingsverlegenheid weg te nemen en aankomend professionals voldoende toe te rusten voor het signaleren van en handelen bij vermoedens van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Deze aandacht dient zich niet alleen te beperken tot een keuzevak, minor of uitstroomprofiel voor de geïnteresseerde student, maar dient structureel te worden ingebed in de curricula van alle zorg, agogische en pedagogische beroepsopleidingen.

Wet meldcode als katalysator
Wij verwachten dat de wet meldcode een belangrijke katalysator zal zijn om de aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties in opleidingen te vergroten. Deze wet treedt 1 juli 2013 in werking. De wet verplicht organisaties met een meldcode te werken en schrijft voor dat de kennis en het gebruik van de meldcode bevorderd moet worden. Bij de afweging wat wel en niet op te nemen in beroepsopleidingen speelt de vraag wat de beroepsbeoefenaar nodig heeft voor een goede uitoefening van het beroep. Hierbij laat het onderwijsveld zich mede leiden door de (veronderstelde) vraag van andere partijen, zoals werkgevers, om thema's in het curriculum op te nemen. Wij verwachten daarom dat de wet meldcode reden is voor meer aandacht voor geweld in afhankelijkheidsrelaties binnen opleidingen. Professionals moeten immers - ook als zij net van school komen - kunnen werken met de meldcode. Hiermee creëert de wet meldcode vraag naar meer aandacht voor huiselijk geweld en kindermishandeling in de opleidingen, bijvoorbeeld via de werkgevers of branche- en beroepsorganisaties.

Wij ondersteunen deze ontwikkeling met dit plan van aanpak. Er komt geen wettelijke plicht voor opleidingen om aandacht te besteden aan GIA. Dit past voor het onderwijs niet binnen de wetgevingssystematiek. Curricula worden door onderwijsinstellingen ontwikkeld in interactie met maatschappelijke ontwikkelingen en in overleg met werkgevers, koepelorganisaties, beroepsorganisaties en het afnemende veld. Daar waar er in het onderwijs sprake is van wettelijke beroepsvereisten (bijvoorbeeld in de wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg, BIG), kunnen vakdepartementen hier in voorkomende gevallen voor kiezen.

Maar in het algemeen gesproken is de rijksoverheid zeer terughoudend met het opleggen van opleidingseisen, omdat die het "hoe" betreffen. We willen wel bevorderen dat opleidingen inspelen op veranderingen in de samenleving. Daarom richten wij ons met dit plan van aanpak op het stimuleren, overtuigen en concreet faciliteren van degenen die bepalen hoe in de opleiding van toekomstige professionals aandacht wordt besteed aan GIA. Wij gaan ervan uit dat dit voldoende is het eerdergenoemde doel te halen.

Het plan van aanpak gaat uit van 5 uitgangspunten en bevat 8 actiepunten. Het project loopt van 2013 tot en met 2015.

Uitgangspunten

1. Gezamenlijke aanpak
   Het verbeteren van de aandacht voor GIA in opleidingen is een breed gedragen wens die vaak door veldpartijen naar voren wordt gebracht. Uiteraard betrekken wij het onderwijsveld, waaronder de opleidingen zelf, koepelorganisaties en organisaties die eindtermen, competenties en/of curricula vaststellen, bij de uitwerking van dit plan van aanpak.
   Ook de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik deelt onze mening dat aandacht voor GIA in opleidingen van groot belang is. Niet voor niets levert de Taskforce in 2013 ook extra inzet hierop. Wij stemmen onze activiteiten op elkaar af.

   Daarnaast werken wij samen met The Next Page. Deze organisatie heeft middels een publiek-private samenwerking met het ministerie van VWS tussen 2010 en 2013 een e-academy met online bij- en nascholing ontwikkeld rond de wet meldcode voor diverse beroepsgroepen in de zorg, welzijn, onderwijs en kinderopvang. The Next Page is voornemens om gedurende de komende jaren een tweede e-academy in te richten, specifiek gericht op de beroepsopleidingen. Zij hebben het ministerie van VWS gevraagd om de realisatie van hun plannen te ondersteunen, een verzoek waarop wij positief hebben gereageerd.

2. Voortbouwen op ingezette acties
   Er is al één en ander in gang gezet om de aandacht voor GIA structureel te verankeren in de curricula van de relevante initiële opleidingen. Zoals gezegd zal de wet meldcode een katalysator zijn. Vooruitlopend hierop zijn bij de medische universitaire opleidingen grote stappen gezet. Uit een inventarisatie onder medische opleidingen blijkt dat tussen 2007 en 2011 de aandacht voor kindermishandeling en huiselijk geweld in universitair medische opleidingen sterk is toegenomen. Na de eerder genoemde inventarisatie onder medische opleidingen ben ik (staatssecretaris van VWS) in gesprek gegaan met de medische opleidingen. Dit heeft er toe geleid dat een werkgroep onder leiding van de KNMG in kaart brengt hoe medisch universitaire opleidingspakketten er uit moeten zien waar het gaat om kindermishandeling en huiselijk geweld. Eind februari 2013 heeft een expertmeeting hierover plaatsgevonden. Afgesproken is dat de werkgroep het competentieprofiel voor de basisopleiding aanpast zodat kindermishandeling en huiselijk geweld hier een plaats in krijgt. Basisopleiding en wetenschappelijke verenigingen bepalen op welk niveau de basisarts cq. specialist moet functioneren. Dit moet resulteren in een aanpassing van alle opleidingen in 2015. Verder zal per specialistenopleiding op een rij gezet worden welke competenties vereist zijn. Tegelijkertijd zullen best practices in medische opleidingen worden geïnventariseerd en verspreid. Deze acties zijn nodig om te realiseren dat de opleidingen voldoende en gericht aandacht besteden aan kindermishandeling en huiselijk geweld.

   Op een vergelijkbare wijze als in de medische opleidingen willen wij er nu voor zorgen dat in de curricula van de de zorg-, agogische- en pedagogische opleidingen de aandacht voor GIA wordt verankerd.

3. Top down en bottom up
   Om GIA structureel te verankeren is een brede top down aanpak noodzakelijk die zich richt op het gehele onderwijsveld. Het verschilt per onderwijssector

hoe het curriculum van opleidingen tot stand komt. In het MBO, HBO en WO is dit op verschillende manieren georganiseerd. De onderwijsinstellingen ontwikkelen de curricula. Zij doen dat in het algemeen in afstemming met de onderwijsinstellingen, de koepelorganisaties, de beroepsorganisaties en het afnemende veld (de toekomstige werkgevers). Op deze manier wordt per sector en per opleiding in overleg afgesproken hoe bijvoorbeeld de aandacht voor maatschappelijke thema's in curricula wordt opgenomen. Er is dus niet één uniforme aanpak mogelijk, maar voor de verschillende opleidingen dienen verschillende wegen bewandeld te worden.
Daarnaast hebben docenten veel vrijheid om de inhoud van hun lessen te bepalen. Wij vinden het daarom belangrijk om het plan van aanpak ook op docenten te richten. Met deze bottom up aanpak kunnen al snel studenten worden opgeleid in het signaleren en handelen bij (vermoedens van) geweld in afhankelijkheidsrelaties. Hiervoor hoeft niet te worden gewacht tot competenties, opleidingsprofielen of curricula zijn aangepast.

4. Fasering op basis van prioriteiten
   Het is niet mogelijk om de vele opleidingen voor beroepen die met de wet meldcode gaan werken tegelijk intensief te benaderen. Wij vinden het belangrijk om met dit plan van aanpak te focussen op een beperkt aantal opleidingen tegelijkertijd. Wij denken dat wij hier betere resultaten mee zullen bereiken dan met een bredere, maar meer oppervlakkige aanpak. Daarom hebben wij een prioritering aangebracht. Het ministerie van VWS is reeds gestart met de medische opleidingen. De positieve ervaringen met deze groep kunnen we gebruiken om andere opleidingen te ondersteunen bij het geven van aandacht aan GIA in de opleiding. Bij de niet-medische opleidingen beginnen we met de HBO agogische opleidingen (Sociaal pedagogisch hulpverlening, Maatschappelijk werk en dienstverlening, Pedagogiek, Creatieve therapie en Cultureel maatschappelijke vorming). Deze opleidingen hebben al aangegeven gemotiveerd te zijn om GIA in te bedden in hun curricula. In het najaar van 2013 wordt een fasering bepaald voor de overige opleidingen. Daarbij gebruiken wij bijgaand overzicht van opleidingen die opleiden tot beroepen in de sectoren van de meldcode.

5. Aandacht voor specifieke vormen van GIA
   Het is van belang ook aandacht voor specifieke vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling in curricula van zorg-, agogische- en pedagogische opleidingen te verankeren.
   In het ontwerpbesluit dat minimumeisen stelt aan meldcodes staat dat alle meldcodes aandacht moeten besteden aan specifieke vormen van geweld. Dit betekent dat (toekomstige) professionals ook deze vormen van geweld moeten kunnen signaleren en dat zij moeten weten hoe te handelen in deze specifieke gevallen. Hoe ver dit handelen dient te gaan, verschilt overigens per beroepsgroep. Bij sommige (toekomstige) professionals kan worden volstaan met signalering, gespreksvoering en doorverwijzing. Anderen zullen ook hulp moeten kunnen verlenen bij het stoppen of verwerken van het geweld.
   Het gaat dan om seksueel geweld, verwaarlozing, eergerelateerd geweld waaronder huwelijksdwang, vrouwelijke genitale verminking en ouderenmishandeling.
   De relevantie van aandacht voor specifieke vormen van geweld blijkt bijvoorbeeld ook uit het rapport van de commissie Samson over seksueel misbruik in de jeugdzorg en de daarin opgenomen aanbevelingen om in de beroepsoplei-

dingen meer aandacht te besteden aan het thema seksualiteit. Daarom wordt binnen dit plan van aanpak gestreefd naar structurele aandacht voor specifieke vormen van geweld in curricula, waaronder seksueel geweld. Dit omvat ook aandacht voor de normale en afwijkende seksuele ontwikkeling. De benodigde aandacht voor specifieke vormen van geweld kan verschillen per opleiding.

Actiepunten

1. *Inventariseren aandacht GIA in opleidingen*
   NJi, Movisie, TNO en M&O groep voeren een inventarisatie uit naar de aandacht voor GIA in niet-medische opleidingen, conform de inventarisatie van medische opleidingen van 2012. De inventarisatie geeft ook inzicht in de aandacht voor specifieke vormen van geweld. De inventarisatie is bedoeld als nulmeting van dit Plan van Aanpak en kan worden gebruikt om te bepalen welke opleidingen nog geactiveerd moeten worden en welke opleidingen als goed voorbeeld kunnen dienen. De inventarisatie is in de zomer van 2013 gereed. In de tweede helft van 2015 laten wij een vervolg-inventarisatie uitvoeren waarmee duidelijk wordt of voortgang is geboekt bij de opleidingen. Bij de huidige inventarisatie worden opleidingen geïnformeerd over de vervolginventarisatie. Wij hopen dat dit werkt als stimulans voor opleidingen om snel aan de slag te gaan.

2. *Overtuigen opleidingen*
   a) Gesprekken met onderwijsveld
   Zoals gezegd verschilt per opleiding hoe curricula tot stand komen. Daarom wordt eerst per opleiding in beeld gebracht hoe het proces verloopt. Op basis hiervan zal The Next Page in gesprek gaan met partijen uit het onderwijsveld. Zij zal zich inspannen de betrokkenen te doordringen van het belang om structurele aandacht aan deze thema's te besteden in de (basis) curricula van deze opleidingen. Daarbij wordt ook de aandacht voor specifieke vormen van geweld meegenomen.
   Daarbij wachten we niet tot de inventarisatie gereed is. Voor de zomer starten de gesprekken met de organisaties die eindtermen en competenties vaststellen. Deze gesprekken hebben als doel om GIA op te nemen in de eindtermen en curricula van relevante opleidingen. Het is voor het benaderen van deze organisaties niet nodig om te wachten tot de inventarisatie van niet-medische opleidingen verschijnt. Het is immers direct duidelijk of GIA in de voorgeschreven eindtermen of competenties zit. Op basis van de inventarisatie zullen in de tweede helft van 2013 gesprekken plaatsvinden met opleidingen zelf en organisaties die curricula opstellen.

   b) Inschakelen Taskforce Kindermishandeling en Seksueel Misbruik
   In bepaalde gevallen zal een gesprek met The Next Page niet voldoende zijn om het onderwijsveld te overtuigen om geweld in afhankelijkheidsrelaties structureel te verankeren in hun opleiding. Zoals eerder vermeld zal ook de Taskforce Kindermishandeling en Seksueel Misbruik actief het opnemen van GIA in opleidingen bevorderen. De Taskforce heeft toegezegd om, wanneer een gesprek met The Next Page niet tot het gewenste resultaat leidt, een gesprek aan te gaan om de betreffende organisaties te overtuigen.

c) Ik (minister van OCW) zal, indien nodig, in mijn contacten met het onderwijsveld wijzen op het belang van aandacht voor GIA in opleidingen.

3. *Ontwikkelen e-academy met lesprogramma per opleiding*
   The Next Page zal in overleg met opleidingen lesprogramma's voor medische, agogische en pedagogische beroepsopleidingen ontwikkelen. De lesprogramma's bestaan uit een combinatie van e-learning (huiswerk, zelfstudie) en klassikaal leren (verdieping, oefenen en reflectie). Voor het klassikaal leren worden docentenhandleidingen ontwikkeld. De ontwikkeling van de lesprogramma's vindt plaats in samenwerking met de betreffende opleidingen. Uiteraard is er voldoende aandacht voor specifieke vormen van geweld. De lesprogramma's worden gezamenlijk met het onderwijsveld ontwikkeld. Het is de bedoeling dat de betreffende opleidingen voorafgaand aan de ontwikkeling van de lesprogramma's reeds aangeven op welke wijze ze de lesprogramma's gaan inzetten.
   Voor de eerste opleidingen, de agogische HBO opleidingen, zijn aankomend schooljaar (september 2013) de lesprogramma's gereed. De overige lesprogramma's worden in 2014 opgeleverd.

4. *Ontwikkelen online kennisatelier*
   Om te bevorderen dat docenten in hun lessen aandacht besteden aan GIA, maken wij het makkelijker om bestaande lespakketten, lesmaterialen en werkvormen te vinden. Daartoe worden deze verzameld in een online kennisatelier. De basisversie van het kennisatelier is aan het begin van het komend schooljaar gereed (september 2013). Deze wordt in de loop van 2013 verder ontwikkeld. Indien blijkt dat er voor bepaalde thema's of bepaalde opleidingen nog niet voldoende voorhanden is, zal nieuw materiaal worden ontwikkeld.

5. *Ontwikkelen train-de-trainer deskundigheidsbevordering docenten*
   Het beschikbaar stellen van lesprogramma's, lespakketten, lesmaterialen en werkvormen heeft alleen zin als docenten van de beroeps- en universitaire opleidingen in staat zijn de gevoelige thema's adequaat te behandelen. Het kan voor sommige docenten lastig zijn om in te gaan op thema's als kindermishandeling en seksueel geweld. Om docenten hierbij te ondersteunen is het ministerie van VWS voornemens in te gaan op een subsidievoorstel van Rutgers WPF om nascholing te ontwikkelen voor docenten van de relevante beroeps- en universitaire opleidingen. De trainingen worden via train-de-trainer bijeenkomsten verspreid. Het is de bedoeling dat docenten de training tegen kostprijs kunnen volgen.

6. *Uitvoeren campagne*
   Eind 2013 voeren wij een online campagne uit gericht op docenten. De campagne heeft als doel om docenten te wijzen op het belang van GIA in opleidingen en ze toe te leiden naar het online kennisatelier. Eind 2014 zal de campagne worden herhaald.

7. *Ontwikkelen GIA checklist*
   Wij laten een checklist ontwikkelen als handreiking voor opleidingen en organisaties die eindtermen, competenties en curricula opstellen om in de opleiding aandacht te besteden aan GIA. In de checklist komen ook specifieke vormen van geweld zoals seksueel geweld en huwelijksdwang aan bod. De checklist is gereed in de eerste helft van 2014.

8. *Organiseren afsluitende expertmeeting*
   Wij organiseren eind 2015, na publicatie van de vervolginventarisatie, een expertmeeting ter afsluiting van dit project. Wij willen deze expertmeeting gebruiken om goede voorbeelden uit te wisselen en te beoordelen of er nog verdere actie nodig is om GIA structureel in opleidingen te veranke-ren. Indien dit noodzakelijk blijkt, wordt tijdens de expertmeeting bespro-ken welke vervolgacties nodig zijn.

Met deze 8 actiepunten willen wij de beweging stimuleren om GIA structureel in te bedden in uiteindelijk alle zorg, agogische en pedagogische beroeps- en universitaire opleidingen. Wij informeren u over de voortgang van de uitvoering van dit plan van aanpak binnen de voortgangsrapportages geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Hoogachtend,

de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

drs. M.J. van Rijn

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. M. Bussemaker

Bijlage 4. Gebruikte websites in onderwijs voor huiselijk geweld en kindermishandeling

Meest genoemde websites van organisaties:
- Nederlands Jeugdinstituut
- MOVISIE
- Advies- en Meldpunten Kindermishandeling

Overige genoemde websites van organisaties:
- Gemeentelijke Gezondheids Dienst
- Rijksoverheid (ministerie V&J, ministerie OC&W, ministerie VWS)
- Jeugdzorg Nederland
- SafeBreda
- Geestelijke Gezondheids Zorg
- Bohn Stafleu van Loghum
- Kindertelefoon
- Calibris
- Spirit
- Rutgers WPF
- Trimbos-Instituut
- Kadera
- Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling
- Pharos
- Bureau Jeugdzorg
- Meldpunt huiselijk geweld
- Vilans
- JONX (naam van de jeugdafdeling GGZ Groningen)
- Vereniging Nederlandse Gemeenten
- Accare
- The Next Page
- Kenniscentrum Seksueel geweld van het Radboud Medisch Centrum

Overige websites:
- www.protocolkindermishandeling.nl
- www.huiselijkgeweld.rotterdam.nl
- www.nokidding.nu
- www.seksueelmisdrijf.nl
- www.meldcode.nl
- www.onderwijsenkindermishandeling.nl
- www.huiselijkgeweld.nl
- www.transvisie.nl
- www.signaallijst.be
- www.watkanikdoen.nl
- www.vooreenveiligthuis.nl
- www.brainwiki.nl
- www.ppsi.nl
- www.pubmed.nl
- www.signsofsafety.nl

Het Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Kijk voor meer informatie op www.nji.nl. Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.

MOVISIE

MOVISIE is hét landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid. Onze activiteiten zijn georganiseerd in vijf actuele programma's: effectiviteit en vakmanschap, participatie en actief burgerschap, sociale zorg, huiselijk en seksueel geweld en gebiedsgericht werken.

We investeren in de kracht en de onderlinge verbinding van burgers. We doen dit door maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven te ondersteunen, te adviseren én met hen samen te werken. Lokaal of landelijk, toegesneden op het vraagstuk en de organisatie. Zo kunnen deze organisaties en hun professionals hun werk voor de samenleving zo goed mogelijk doen.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

M&O groep

M&O-groep is een kleine organisatie van gedreven professionals, die ondersteuning bieden in en om het onderwijs. Met de beschikbare deskundigheid binnen M&O-groep bestrijken wij een breed terrein binnen het onderwijs en de samenhang met gerelateerde terreinen. Wij hebben vooral expertise op leerlingenzorg en kwaliteitszorg, managementondersteuning, zorg en veiligheid in en om het onderwijs en klassenmanagement.

M&O-groep richt zich vooral op schoolbesturen, samenwerkingsverbanden in het onderwijs, gemeenten en voert opdrachten uit voor landelijke ondersteunings- en implementatieprogramma's.

Kijk voor meer informatie op: www.meno-groep.nl

TNO

TNO ondersteunt organisaties en overheid bij het ontwikkelen van goede gezondheidszorg. Wij onderscheiden ons door vernieuwend onderzoek en advies op de terreinen 'Jeugd en Gezondheid', 'Bewegen en Gezondheid' en 'Zorginnovatie'. Daarbij ligt de nadruk op preventie.
Kijk voor meer informatie op: www.tno.nl